

Arhiv
2 • 1992

ISSN 0235—0351

Rahvaraamatukogu seadus vastu võetud; mainimine ja raamatukogu; vabast infovahetusest; Arvid Järnefelti loomingust Eestis jpm.

RAAMATUKOGU

Toimetuse kolleegium:

H. Jürman, A. Norberg, E. Rannap, I. Tingre, T. Valm

Tegevtoimetaja Kai Maran

Keeletoimetaja Milvi Juske

Tehniline toimetaja Hilja Kotkas

Aadress:

EE0106 Tallinn

Tõnismägi 2

Eesti Rahvusraamatukogu

«Raamatukogu» toimetis

Sadade eesti raamatukogutöötajate osavõtul on meil nüüd valminud oma seadus — Eesti Vabariigi rahvaraamatukogu seadus. Selle dokumendi koostamine ja vastuvõtmine oli küll väga vaevarikas, kuid ta on meil nüüd olemas.

Seadus ei ole veel kaugeltki ideaalne, kuid see on parim, mida antud etapil oli võimalik saavutada. Seadust oli meile aga vaja kohe.

Ka edaspidi jääb põhiprobleemiks kirjanduse hankimiseks vajalike summade saamine. Seaduses ei õnnestunud kahjuks fikseerida komplekteerimissummade normatiive ühe elaniku kohta ja seetõttu peaks Kultuuriministeerium oma määrusega andma need normatiivid igal aastal vastavalt sellele, kui kalliks raamatud lähevad.

Iga raamatukogutöötaja ülesandeks on praegu endale põhjalikult selgeks teha kõik see, mis on seaduses kirjas, ja selgitada neid nõudeid ka neile, kellest sõltub raamatukogu saatus. Kultuuriministeeriumil seisab ees terve hulga seaduse täitmiseks vajalike dokumentide koostamine ja pidev järelevalve seaduse täitmise üle.

Kiiresti oleks vaja koostada rahvaraamatukogu näidispõhimäärus, rahvaraamatukogu kasutamise eeskirjad, teeninduspiirkondade määramise alused, kirjanduse müügi juhend, raamatukogu töökorralduse ühtsed põhimõtted, kutsenõuded jne. Nende dokumentide kallal praegu töö käib.

Kui me suudame järgida neid põhimõtteid, mis on kirja pandud rahvaraamatukogu seaduses, on vähemalt pooled meie muredest murtud. Me oleme küll veel kaugel oma põhiülesandest: publikatsioonide võimalikult täielik kättesaadavus kõigile potentsiaalsetele kasutajatele, ükskõik kellel ja kus nende järele vajadus tekib. Tööd selles suunas oleme alustanud ja, arvestades meie raamatukogutöötajate võimeid ja töövalmidust, olen kindel, et see ülesanne täidetakse.

Selleks soovin kõigile raamatukogutöötajatele jõudu ja edukat tegutsemist.

IVI TINGRE
ERÜ esinaine

EESTI VABARIIGI RAHVARAAMATUKOGU SEADUS

I. ÜLDSÄTTED

§ 1. Rahvaraamatukogu eesmärk, ülesanne ja tüübid

(1) Rahvaraamatukogu eesmärk on rahuldada elanike kultuuri-, hariduse, teabe- ja meelelahutuse vajadusi, toetada õppimist ja teadmiste hankimist ning kirjanduse ja kunsti harrastust.

(2) Rahvaraamatukogu ülesanne on lugejale vajaliku kirjanduse, audiovisuaalsete infokandjate ja muude üldkasutatavate dokumentide kogumine, hoidmine ja kättesaadavaks tegemine ning avalike andmepan- kade kasutamise võimaldamine.

(3) Rahvaraamatukogu tüübid on:

1) üldkasutatavad rahvaraamatukogud, mis on valla-, alevi-, linna- ja maakonnaraamatukogud. Vajaduse korral asutatakse elanike erigrup- pide teenindamiseks eraldi raamatukogud;

2) piiratud kasutajaskonnaga rahvaraamatukogu, mis on ettevõtte, asutuse ja organisatsiooni raamatukogu.

(4) Rahvaraamatukogu tegutseb käesoleva seaduse ja oma põhikirja alusel. Üldkasutatav rahvaraamatukogu võib olla juriidiline isik.

(5) Rahvaraamatukogu võib põhineda kas riigi-, munitsipaal-, juriidilise isiku või eraomandil või nende ühisel omandil.

(6) Käesolev seadus ei reguleeri Eesti Rahvusraamatukogu, teadus- raamatukogude, eriraamatukogude ja haridusasutuste raamatukogude tegevust.

(7) Kohalike omavalitsuste täidesaatvad võimuorganid nimetavad ühe üldkasutatava rahvaraamatukogu oma haldusterritooriumi keskraa- matukoguks. Keskraamatukogu ülesanded on:

1) oma asukoha haldusterritoriaalse üksuse elanike teenindamine;

2) oma teeninduspiirkonna elanikele kohalikus raamatukogus puu- duva kirjanduse kättesaadavaks tegemine;

3) vastava bussiteeninduse korraldamine;

4) oma teeninduspiirkonna üldkasutatavate rahvaraamatukogude fondide komplekteerimine ja raamatukogulik töötlemine, nende raamatu- kogude keskkataloogi koostamine;

5) oma teeninduspiirkonna rahvaraamatukogude töö arvestuse, aru- andluse ja analüüsi korraldamine;

6) oma teeninduspiirkonnas teatme-bibliograafilise töö korraldamine;

7) oma teeninduspiirkonna kodulookartoteegi koostamine;

8) oma teeninduspiirkonna vahetuskogu organiseerimine;

9) oma teeninduspiirkonna rahvaraamatukogude metoodiline juhen- damine ja raamatukogutöötajate täienduskoolituse korraldamine;

10) erivahendite ja -materjalide hankimine.

(8) Üldkasutatava rahvaraamatukogu teeninduspiirkond määratakse kohalike omavalitsuste täidesaatvate võimuorganite poolt arvestusega, et ükski paikkond ei jääks välja raamatukogu teenindusest.

§ 2. Rahvaraamatukogu asutamine ja likvideerimine

(1) Rahvaraamatukogu asutajaks võib olla riik või kohalik omavalitsus.

(2) Rahvaraamatukogu ülesandeid võib täita eraraamatukogu, kui see täidab käesoleva seaduse ja kultuuriministeeriumi poolt rahvaraamatukogude kohta antavate määruste nõudeid.

(3) Üldkasutatavate rahvaraamatukogude võrgu loomisel peavad riik ja kohalik omavalitsus lähtuma järgmistest põhimõtetest:

1) maal vähemalt üks üldkasutatav rahvaraamatukogu keskmiselt kuni 500 elanikuga teeninduspiirkonna kohta;

2) igas kuni 10 000 elanikuga alevis ja linnas vähemalt üks üldkasutatav rahvaraamatukogu;

3) üle 10 000 elanikuga linnas vähemalt üks üldkasutatav rahvaraamatukogu keskmiselt iga 15 000 elaniku kohta.

(4) Rahvaraamatukogu likvideeritakse omaniku otsusega.

II. RAHVARAAMATUKOGU FONDID JA TEENINDUS

§ 3. Raamatukogu fondid

(1) Rahvaraamatukogu fondid on koostiselt universaalsed, sisaldades teeninduspiirkonna elanike põhivajadustele vastavaid erinevates keeltes, eri tüüpi ja laadi väljaandeid. Kakskeelsetes piirkondades arvestatakse võrdsetel alustel mõlema keelerühma vajadusi.

(2) Rahvaraamatukogu fondide komplekteerimise allikateks on ostud ja annetused juriidilistelt ning füüsilistelt isikutelt. Keskraamatukogul on sundeksemplari saamise õigus vastavalt õigusaktides kehtestatud tingimustele ja korrale.

(3) Rahvaraamatukogu võib talle mittevajalikku kirjandust tasuta üle anda teistele raamatukogudele ning juriidiliste isikute omandusse või müüa nii juriidilistele kui füüsilistele isikutele.

(4) Rahvaraamatukogus asuvate ajaloolise ja suure kultuuriväärtusega raamatute ja muude dokumentide arvestus, säilitamine, kasutamine ja üleandmine toimub õigusaktides kehtestatud tingimustel ja korras.

§ 4. Rahvaraamatukoguteenindus

(1) Üldkasutatava rahvaraamatukogu teenuseid võivad kasutada kõik juriidilised ja füüsilised isikud.

(2) Rahvaraamatukogus oleva kirjanduse, audiovisuaalsete infokandjate ja muude üldkasutatavate dokumentide kasutamine on tasuta.

(3) Rahvaraamatukogu asukoha haldusterritoriaalsel üksusel sissekirjutust mitteomavalt lugejalt võetakse kirjanduse kojulaenutamisel tagatist. Tagatissumma ei saa olla väiksem laenutamisele kuuluvate raamatute ja muude dokumentide maksumusest.

(4) Eriteenused (kopeerimine, helisalvestused, infosüsteemide kasutamine, tõikimine) võivad olla tasulised.

(5) Rahvaraamatukogus raamatu või muu dokumendi puudumisel tellitakse see lugeja soovil ja kulul raamatukogudevahelise laenutuse kaudu kas kodu- või välismaalt.

(6) Üldkasutatav rahvaraamatukogu koordineerib raamatukoguteenindust oma teeninduspiirkonnas. Kui üldhariduskoolis, ravi- või hoolekandeesutuses või kinnipidamiskohas puudub oma raamatukogu, siis tagatakse raamatukoguteenindus üldkasutatava rahvaraamatukoguga sõlmitava lepingu alusel.

(7) Inimestele, kes tervisliku seisundi tõttu ei saa ise raamatukogus käia, korraldab üldkasutatav rahvaraamatukogu tasuta koduteeninduse.

§ 5. Lugeja ja tema vastutus

(1) Igaüks võib olla üldkasutatava rahvaraamatukogu lugeja.

(2) Õiguse kasutada piiratud kasutajaskonnaga rahvaraamatukogu annab omanik.

(3) Lugeja õigused ja kohustused fikseeritakse rahvaraamatukogu omaniku poolt kinnitatud rahvaraamatukogu kasutamise eeskirjas, mis tehakse teatavaks kõigile lugejaile.

(4) Kui lugeja ei tagasta laenatud raamatut või muud dokumenti tähtajaks, võib võtta viivist rahvaraamatukogu kasuks. Viivise määrad kehtestab rahvaraamatukogu omanik.

(5) Raamatu või muu dokumendi rikkumise või tagastamata jätmise korral on lugeja kohustatud selle asendama või tasuma raamatu või muu dokumendi hinna suuruses, mis on kehtestatud rahvaraamatukogu kasutamise eeskirjas.

III. RAHVARAAMATUKOGU JUHTIMINE JA FINANTSEERIMINE

§ 6. Rahvaraamatukogu juhataja ja töötajad

(1) Rahvaraamatukogu tööd juhib juhataja, kelle määrab ametisse ja vabastab ametist omanik. Rahvaraamatukogu juhatajaks võib olla isik, kellel on vähemalt keskharidus ja erialane ettevalmistus.

(2) Rahvaraamatukogu juhataja vastutab raamatukogu tegevuse eest. Rahvaraamatukogu juhataja ülesanded on:

1) kõigile raamatukogu teeninduspiirkonna elanikele rahvaraamatukogu kasutamise võimaluse loomine;

2) raamatukogu fondi kujundamine, tutvustamine ja kättesaadavaks tegemine;

- 3) raamatukogu eelarve koostamine;
- 4) raamatukoguarvade hooldamine ja säilitamine;
- 5) raamatukogutöö korralduse ühtsete põhimõtete järgimine, töö arvestus ja aruandlus;

6) kohalikule omavalitsusele ettepanekute tegemine raamatukogutöö paremaks korraldamiseks ja selleks vajalike vahendite taotlemine;

7) mitme töötajaga raamatukogus on juhataja ülesandeks lisaks raamatukogu töö korraldamisele ka ülesannete jaotamine töötajate vahel.

(3) Raamatukoguhoidja kutset nõudvate ametikohtade loetelu ja nendele esitatavad kutsenõuded kinnitab kultuuriministeerium.

(4) Rahvaraamatukogusse puutuvate küsimuste arutamisest kohaliku omavalitsuse organites võib sõnaõigusega osa võtta ka raamatukogu juhataja.

§ 7. Rahvaraamatukogu nõukogud

(1) Rahvaraamatukogu omanik on kohustatud asutama kolme- või viieliikmelise rahvaraamatukogu nõukogu, kes valitakse rahvaraamatukogu põhikirjas ettenähtud korras. Vähemalt üks nõukogu liige on selle kohaliku omavalitsuse poolt määratud, kelle haldusterritooriumil asub raamatukogu. Nõukogu põhiülesanded on:

- 1) raamatukogu juhataja poolt koostatud eelarve läbivaatamine;
- 2) raamatukogu tööplaani ja -aruande läbivaatamine;
- 3) raamatukogule mittevajaliku kirjanduse tasuta üleandmise või müümise ettepanekute läbivaatamine.

(2) Nõukogu töötab omaniku kinnitatud kodukorra alusel.

(3) Rahvaraamatukogude arengusuundade ja sihtprogrammide läbiarutamiseks ja koostöö korraldamiseks võidakse rahvaraamatukogude ettepanekul moodustada Eesti Rahvaraamatukogude Nõukogu, mille põhikirja ja koosseisu kinnitab kultuuriministeerium.

§ 8. Rahvaraamatukogu finantseerimine

(1) Rahvaraamatukogu finantseeritakse:

- 1) riigieelarvest;
- 2) kohaliku omavalitsuse eelarvest;
- 3) omaniku vahenditest;
- 4) enda teenitud vahenditest;
- 5) annetustest.

(2) Rahvaraamatukogu töötajate palgad, raamatukogu eripärale vastavad ruumid ja sisustuse tagab raamatukogu omanik.

(3) Üldkasutatava rahvaraamatukogu pidevaks varustamiseks kirjandusega eraldab kohalik omavalitsus rahalisi vahendeid, lähtudes raamatukogu teeninduspiirkonna elanike arvust.

(4) Riigieelarvest kaetakse:

1) üldkasutatava rahvaraamatukogu rahvusliku raamatuvara soetamise kulud vastavalt kultuuriministeeriumi ettepanekutele;

2) riiklike programmide realiseerimise kulud.

(5) Kui rahvaraamatukogu ülesandeid täidab eraraamatukogu, finantseeritakse seda riigi- ja kohaliku omavalitsuse eelarvest käesoleva paragrahvi 3. ja 4. lõikes ette nähtud ulatuses. Eraraamatukogu tegevuse lõpetamise puhul või kui eraraamatukogu ei täida enam rahvaraamatukogu ülesandeid, lähevad kõik riigi- ja kohaliku omavalitsuse eelarve vahenditega soetatud raamatud ja muud dokumendid kohalikule omavalitsusele uue rahvaraamatukogu asutamiseks või mõnele teisele rahvaraamatukogule üleandmiseks.

§ 9. Kontroll ja järelevalve

(1) Kontrolli rahvaraamatukogu tegevuse üle teostab kohalik omavalitsus.

(2) Järelevalvet rahvaraamatukogude võrgu ja raamatukogude tegevuse üle teostab kultuuriministeerium.

IV. RAHVARAAMATUKOGU SEADUSE RAKENDAMINE

§ 10. Rakendumine

(1) Kehtestada «Eesti Vabariigi rahvaraamatukogu seadus» 1992. aasta 4. maist.

(2) Vabariigi valitsusel ja kultuuriministeeriumil on õigus anda määrusi käesoleva seaduse alusel ja täitmiseks.

(3) Üldkasutatavate rahvaraamatukogude likvideerimine toimub 1997. aasta 1. jaanuarini kooskõlastatult kultuuriministeeriumiga.

Eesti Vabariigi Ülemnõukogu esimees A. RÜÜTEL

Tallinn, 22. aprillil 1992.

TRÜKISTE SUNDEKSEMPLARIDE SAATMISE AJUTINE KORD

Eesti Vabariigi Valitsuse määrus (8. mai 1992)

I. ÜLDSÄTTED

1. Käesolev ajutine kord määrab kindlaks trükiste sundeksemplaride saatjad, saatmise tingimused, saajad ja sundeksemplaridele esitavad nõuded.

2. Käesolevas ajutises korras kasutatakse mõisteid järgmises tähenduses:

trükis — paberil või selle analoogil infokandja, kus tekstiline ja (või) graafiline info on tehnilisel teel paljundatud. Trükisena ei käsitata kunstnike tööde originaaltõmmiseid ja kaubapakendeid;

sundeksemplar — bibliograafiliseks ja statistiliseks arvestuseks, alaliseks säilitamiseks ja raamatukogude komplekteerimiseks tasuta loovutatav trükise eksemplar;

levitamine — trükiste müümine või tasuta jaotamine.

Terminid «sissetooja» kasutatakse käesoleva ajutise korra punkti 3 alapunktides 2 ja 3 nimetatud isikute tähenduses.

II. SUNDEKSEMPLARIDE SAATMINE

3. Sundeksemplare on kohustatud saatma kõik juriidilised isikud ja füüsilised isikud:

1) kellel on Eesti Vabariigis trüki- või paljundusseadmeid ja kes valmistavad (tiražeerivad) trükiseid;

2) kelle tellimisel teistes riikides valmistatud trükiseid levitatakse Eesti Vabariigis;

3) kes toovad Eesti Vabariigis levitamiseks sisse teistes riikides ilmunud trükiseid.

4. Sundeksemplaride saatmise kohustus tekib, kui trükist on valmistatud (tiražeeritud) või Eesti Vabariiki sisse toodud üle 50 eksemplari.

Sundeksemplare ei saadeta trükistest, mis on mõeldud ainult ühe ettevõtte, asutuse või organisatsiooni siseseks levitamiseks, samuti rahvusvahelises pimedate kirjas valmistatud trükistest.

5. Sundeksemplarid saadetakse välja hiljemalt 7 päeva jooksul pärast trükise esimese tiraaziosa valmistamist (tiražeerimist) või sissetoomist.

6. Sundeksemplarid saadetakse väljaandja või sissetooja tiraazist ja on saajale tasuta.

Käesoleva korra lisa 1 järgi saadetavate sundeksemplaride saatekulud tasub trükise saatja (valmistaja või sissetooja).

Käesoleva korra lisa 2 järgi saadetavate sundeksemplaride saatekulud tasub sundeksemplaride saaja lunamaksuna, kui saatja (valmistaja või sissetooja) ja saaja ei ole teistsuguses tasumise korras kokku leppinud.

III. SUNDEKSEMPLARIDELE ESITATAVAD NÕUDED

7. Sundeksemplarid peavad olema kompleksed ja samasuguse välimusega kui levitamiseks mõeldud eksemplarid.

Kui valmistatakse sisult samasuguseid, kuid välimuselt (vormistuselt) erinevaid trükiseid, saadetakse sundeksemplarid kõigist erineva välimusega trükistest vastavalt käesoleva ajutise korra lisale 1.

8. Igal Eesti Vabariigis valmistatud trükisel peavad olema järgmised rekvisiidid:

- 1) väljaandja nimi (füüsilise isiku puhul ees- ja perekonnanimi);
- 2) valmistaja (tiražeerija) nimi ja asukoht;
- 3) tellimuse number valmistaja (tiražeerija) juures;
- 4) väljaandmise aeg (aasta, ajakirjadel kuu ja aasta, ajalehtedel kuupäev);
- 5) perioodilistel väljaannetel — järjekorranumber.

9. Iga teises riigis ilmunud, kuid Eesti Vabariigis levitatava trükise sundeksemplarile peavad olema lisatud järgmised andmed:

- 1) sisetooja nimi (füüsilise isiku puhul ees- ja perekonnanimi);
- 2) sisetooja aadress.

10. Trükitoodangu statistika tagamiseks on sundeksemplaride saatja kohustatud lisama Eesti Rahvusraamatukogule saadetavate sundeksemplaride saatelehele andmed trükise tiraaži või sisetoodud koguse kohta.

Eesti Rahvusraamatukogu on kohustatud hoidma saadud andmed saladuses ning võib neid kasutada ainult koondandmete koostamisel.

IV. SUNDEKSEMPLARIDE SAAJAD

11. Sundeksemplaride saajad on käesoleva ajutise korra lisades 1 ja 2 nimetatud raamatukogud ja Eesti Vabariigi Kultuuriministeerium. Juhul kui raamatukogu saab sundeksemplare nii lisa 1 kui ka lisa 2 järgi, saadetavate sundeksemplaride arvud summeeritakse.

12. Teises riigis ilmunud, kuid Eesti Vabariiki levitamiseks sisetoodud trükiste sundeksemplaride saajaks on Eesti Rahvusraamatukogu, kellele käesoleva ajutise korra punkti 3 alapunktis 3 nimetatud isik saadab igast sisetoodud trükisest ühe eksemplari.

Sundeksemplar saadetakse, kui trükist on sisse toodud üle 50 eksemplari.

13. Sundeksemplari saaja on kohustatud tagama sundeksemplaride sihipärase kasutamise, nende säilivuse ja kättesaadavuse.

Sundeksemplari saajal ei ole lubatud kasutada sundeksemplare komertseesmärkidel.

14. Eesti Vabariigi Kultuuriministeeriumil on põhjendatud taotluse korral õigus vähendada iga konkreetse trükise sundeksemplaride arvu. Eesti Vabariigis valmistatavate (tiražeeritavate) trükiste sundeksemplaride arvu vähendamiseks esitab taotluse trükise väljaandja, muudel juhtudel sisetooja.

V. KONTROLL

15. Käesolevast ajutisest korrast kinnipidamist kontrollivad Eesti Vabariigi Kultuuriministeerium ja Eesti Rahvusraamatukogu.

Maainimene ja raamatukogu

HELI PRIIMETS

1991. aastal jätkusid meie rahvaraamatukogudes ümberkorraldused: mindi üle kohalike omavalitsuste alluvusse, mis tekitas raamatukogudes ärevust nii töökorralduse kui palga pärast. Probleeme on tekkinud kaadriga. Maal vabanevat tööjõudu on tarvis kuskil rakendada, aga paljud vallavalitsused ei ole huvitatud, et uusi eriharidusega inimesi valda elama ja tööle asub.

Eelmise aasta lõpuks oli Eestis 632 rahvaraamatukogu. Neist valdav osa teenindab maarahvast: 470 küla- ja vallaraamatukogu, 2 kolhoosiraamatukogu ning 10 hoolde- ja puhkekodude raamatukogu.

80ndate aastate teisest poolest on raamatukogude külastatavus pidevalt vähenenud. Lootusrikkam polnud ka 1991. aasta. Üle kogu Eesti teenindati rahvaraamatukogudes 364 734 lugejat (21 492 vähem kui 1990. a), neile laenutati 8 149 209 trükist (60 351 vähem kui 1990. a). Rahvaraamatukogusid külastati 2 429 226 korral (67 482 vähem kui 1990. a).

Külaraamatukogude teenuseid kasutas aasta jooksul 103 884 inimest (4375 vähem kui 1990. a), kellele laenutati 2 026 870 trükist (31 154 vähem kui 1990. a). Ühtekokku külastati külaraamatukogusid 677 355 korral (20 722 vähem kui 1990. a). Seega Eesti maaraamatukogude lugejaskond väheneb. Millest on see tingitud?

Viimastel aastatel on uusi raamatuid saadud vähe. Napilt on ilmunud uudiskirjandust, eriti eestikeelset ilukirjandust. Kuid just viimastel aastatel (pärast laulvat revolutsiooni) tahavad inimesed raamatu juures puhata: lugeda lõõgastuseks, meelelahutuseks. Huvi perioodika vastu on langenud. Ajalehtede ja ajakirjade hinna tõusu tõttu eelistatakse küll üha sagedamini lugeda neid raamatukogus, kuid see tendents on rohkem omane linnale.

On muidugi rõõmustav, et välis-eesti kirjandus on jõudnud ka küla-kogudesse. Näiteks Hiiumaal on välis-eesti raamatuid kõikides külaraamatukogudes. Neid on ka Lääne-Virumaal Tudu, Kadrina ja Väike-Maarja külakogus; Pärnumaal Lindil ja Häädemeestel; Valgamaal Hargla, Hummul, Laatre, Pühajärve ja Riidaja külakogus; Võrumaal Obinitsa, Meremäe, Sanna, Saru, Linda ja Antsla külaraamatukogus. Lugesihuvi üldise languse kõrval (inimestel on muret palju ja aega vähe) on huvi välis-eesti kirjanduse vastu suur.

Raamatukogudes käiakse vähem ka bensiinipuuduse tõttu. Enamikus maakondades sõidab raamatubuss haruharva või üldse mitte. Nii on suuresti häiritud kõrvalisemate külade elanike teenindamine. Kuna ka liinibussid pole igal pool käigus, ei saa raamatukoguhoidjad neidki kasutada.

Siiski tundub, et meie segipaisatud elus on raamatukogu jäänud turvaliseks ja rahulikuks kohaks. Võrumaa Obinitza raamatukogu juhataja sõnul «raamatukogu on maainimesele pingete maandamise koht, rohkesti aega on kulunud lugejate murede ärakuulamisele».

Laste lugemishuvi langus on veelgi märgatavam: eelmisel aastal laenutati neile 638 867 trükist — 30 300 vähem kui 1990. aastal. Peame üle vaatama, mis olukorras on meie laste lugemisvara. Laste lektüürist on välja jäänud sellised raamatud, mida laenati mõne poliitilise tähtpäeva, pioneerikoonduse, ühiskondliku ülesande vms tarvis. Tänapäeval tähtsatel teemadel aga lasteraamatuid veel pole. Teatavasti on Eestis viimastel aastatel lastekirjandust ilmunud erakordselt vähe. Ja kuna kohustuslikku kirjandust enam ei ole (selle negatiivsest küljest siinkohal ei räägi), käibki nüüd lapsi raamatukogus vähe.

Seda hinnatavam on nende raamatukogude töö, kes sisustavad laste vaba aega, arendavad nende loovust ja seega harjutavad neid raamatukogus käima. Näiteks Hiiumaal on külakogud lastele peaaegu ainsaks vaba aja veetmise kohaks. Raamatukogude juures tegutsevad mitmesugused lasteringid: tüdrukute klubid, raamatusõprade ringid, käsitöö-, näite-, koduloo- ja kirjandusringid. Valgamaal Kaagjärve ja Tsirguliina külakogude juures töötavad klubid, kus on esikohal laste loov tegevus. Tehakse ehistöid, kujundatakse õnnitluskaarte, valmistatakse jõulukroone jms. Võrumaal Obinitzas ja Meremäel käivad koos leeloringid, Kuldres tüdrukute klubi «Maret».

Enamik meie rahvaraamatukogusid jätkavad 1988. a alustatud rahvusliku kultuuriloo tutvustamist. Võrumaal setu aladel on raamatukogud kujunenud setu kultuuri keskusteks. Obinitza külaraamatukogu juures tegutseva foikloorikooriga käidi Riias «Baltica» festivalil ja Soomes folklooripäevadel.

Aastaid on rahvaraamatukogudes tegeldud kodulootööga: uuritud kodukandi ajalugu, kogutud koduloolisi materjale ja koostatud raamatukogukroonikaid. Eriti jõudsalt on seda tehtud Võrumaal, Pärnumaal, Lääne-Virumaal ja Harju maakonnas.

Kuigi rahvas pole enam suurtest üritustest eriti huvitatud, on siiani siiski hästi korda läinud koduloolised ja rahvakalendri tähtpäevadele pühendatud õhtud. Igas maakonnas leidub ikka paar raamatukogu, mis on läbi aegade kodukandi kultuurielu eesotsas seisnud. Lääne-Virumaal võib esile tõsta Rakke ja Tudu külakogu. Tudu raamatukogu juhataja on ka sealse maanaiste seltsi esinaine. Tema eestvõttel said läinud aastal teoks vastlapäev, jõulumüük, jõulupidu ja jõulukorjandus. Võrumaa Haanja raamatukogu juhataja sõnul «tahab maarahvas selliseid üritusi, mis sisendaksid usku ja annaksid elujõudu».

Kas raamatukogud suudavad säilitada oma koha uutes oludes? Raamatukogud, kes on sidunud oma töö kodukandi eluga — teiste kultuuri-asutuste, kooli ja seltsidega —, täidavad oma kultuurikolde rolli edasi.

Kuidas ennast vajalikuks teha

Kokkuvõtte ettekandest Läänemaa küla-
raamatukogude töötajatele 23. aprillil 1992

VOLDEMAR MILLER

Kõik mõistavad: vallal on raha vähe, igale poole ei jätku, kusagilt tuleb kärpida. Vana, nõukoguliku traditsiooni vaimus hoitakse kokku eelkõige kultuuri- ja haridusasutuste pealt. Eriti ähvardab see oht maaraamatukogusid. Põhjendusi on kerge leida: rahvas on hakanud vähem lugema, huvilistel on endil kodus raamatukogu, raadio, televi-
sioon ja trükiajakirjandus pakuvad niigi küllalt, milleks siis veel raamatukogu. Seejuures unustatakse, et raamatukogu on ikka olnud kohaliku kultuuri süda. Möödunud sajandi teisest poolest peale, juba üle saja aasta, on rahvas seda mõistnud ning omal algatusel ka kõige raskematel aegadel raamatukogusid asutanud ja toetanud. Tootmine ja majandus poleks saanud areneda hariduse ja kultuuri toeta. Praegu ei taha paljud poliitikud ja majandusmehed seda tõsiasja tunnistada.

Nüüd, mil me tahame minna nii-öelda mineviku kaudu tulevikku, hakata taastama seda elukorda, mille arengu nõukogude okupatsioon katkestas, on kõigil vaja teada, kuidas oli vanasti, siis, kui rahvas ise kodukohas otsustas ja tegi. Räägitakse: siis olid meil ühistud, seltsid, ühistööga saadi üle raskustest, kõike tehti kohapeal, ei veetud sadade kilomeetrite tagant nagu nüüd (kütuse kallinemise tõttu ei suudetagi enam vedada). Aga kuidas kõik täpselt oli, seda ei teata. Mõni üksik veel mäletab üht-teist, aga sedagi umbkaudu. Ning nüüd on raamatukogul võimalus olla tark ja vajalik. Eesti Vabariigi ajal oli palju ajalehti ja ajakirju. Maakonnalehed informeerisid rahvast ka päris väikeste külade elust ja ettevõtmistest. Neist aga ei teata ega võidagi teada, sest kõik kunagised väljaanded olid vahepeal rangelt salastatud, tavalisele inimesele kättesaamatud, suuremalt osalt ka hävitatud. Raamatukoguhoidjal on nüüd võimalik nende sõnumid taas rahva ette tuua.

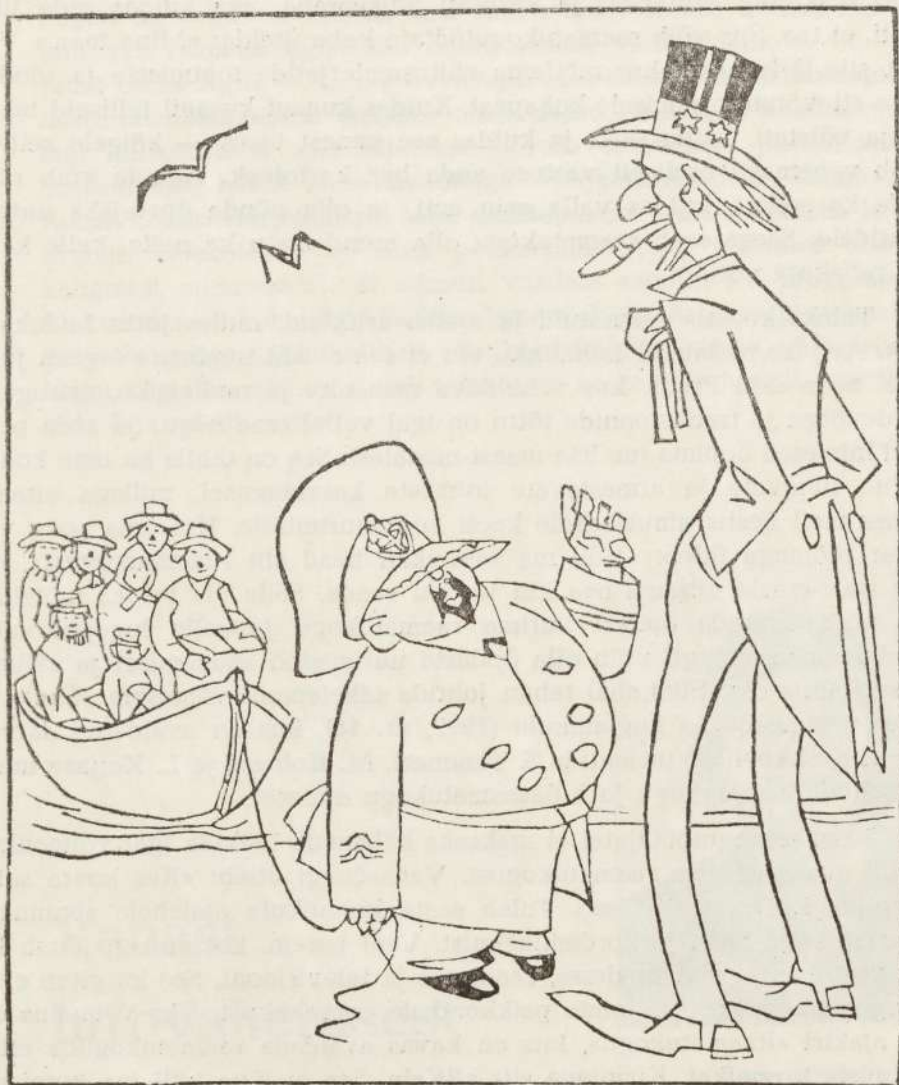
Kuidas seda teha? Kõige lihtsam ja kergem tee on koostada paik-konna endist (ja ka praegust) elu käsitlevate kirjutiste võimalikult hästi annoteeritud bibliograafiline kartoteek. Hea aluspõhja sellele saab, kui kopeerida Eesti Rahvusraamatukogu, vajaduse ja võimaluse korral ka Kirjandusmuuseumi kartoteegist oma valda tutvustavad bibliograafilised kaardid. Rahvusraamatukogus on need enamasti nii hästi annoteeritud, et sealt saab põhilise teabe kätte algallikat lugemata. Kopeerida tuleks ka maakonnaraamatukogude vastavad kaardid. Kui niisugune kartoteek olemas, on raamatukogutöötaja vallale olulise teabe valdaja, sageli ainuvaldaja. Võidakse näiteks arutada: jah, enne olid ka masinad kallid, aga

GORI

ALKOHOLI KAHJU

«Purjus peaga olen luuletuste-kogu ostnud... Nüüd saan minagi aru, et joomine on kahjulik!»

GORI

EESTLASTE EKSPORT

J. Pitka kutsus eestlasi välja rändama ja läks ka ise.

«Kas ma võin neid ka tarvitada?»

«Olge mureta, neil on sel alal 700-aastane vilumus seljataga!»

neid siiski oli. Muretseti ja kasutati ühisvarana, aga kuidas seda just tehti, ei tea. Siis võib raamatukogutöötaja kohe ütelda: «Mina tean.» Või ehk siis jälle hakatakse mõtlema ehitusmaterjalide tootmisele ja töötlevate ettevõtete rajamisele kohapeal. Kuidas kunagi kusagil telliseid tehti, lupja põletati, laudu saeti ja kuidas see ennast tasus — kõigele sellele võib vähemasti osaliselt vastuse anda hea kartoteek. Aga ta võib rääkida ka sellest, kuidas valla asju aeti, ja olla nõnda õpetajaks uutele juhtidele. Seega saab raamatukogu olla asendamatu ka neile, kelle käes on rahakapi võti.

Tuleks koguda raamatuid ja ajaleheartikleid, milles juttu kodukan- dist. Aeg ise näitab, et kohalikku elu ei saa olusid tundmata õigesti juhtida. Seda eriti Eestis, kus vahelduva maastiku ja mullastiku, erisuguse teedevõrgu ja traditsioonide tõttu on igal vallal oma nägu. Ja seda peavad inimesed õppima tundma maast-madalast. See on tähtis ka oma kodukohta tundvate ja armastavate inimeste kasvatamisel, millega aitame kaasa meil Eestis ainulaadsele kooli kodu-uurimisele. Kui oma poeg või tütar rõõmuga ütleb: «Küll ma sain ikka head abi raamatukogust», on see isale-emale niisama hea kui ise abi saada. Selle üle tasuks mõelda. Ka võib õhutada õpilasi uurima raamatukogu ja selle lugejaskonda. Kodukohakartoteegil võib olla õpilaste uurimistöo suunamisel ja säilitamisel tähtis osa. Siinkohal tahan juhtida tähelepanu viimasele «Õpilaste kodu-uurimistöode» kogumikule (1992, nr. 15), kus on avaldatud Järva-Jaani Keskkooli abiturientide S. Tammari, M. Kolnese ja L. Kaljase uurimus kooliraamatukogu ja külaraamatukogu ajaloost.

Raamatukogutöötajatel ei maksaks häbeneda rääkida igal võimalikul juhul avalikult oma raamatukogust. Vanasõnagi ütleb: «Kes koera saba kergitab kui mitte ta ise.» Tuleb saata kohalikule ajalehele sõnumeid raamatukogu tööst ja kordaminekuist. Veel parem, kui midagi jõuab ka üle-eestilistesse ajalehtedesse, raadiosse ja televisiooni. See kergitab eriti kaugemate ja kõrvalisemate paikkondade eneseuhkust. Uks võimalus on ka ajakiri «Raamatukogu», kus on kavas avaldada raamatukogude ettevõtmiste kroonikat. Kirjutage siis «RK»le. See ei jõua küll iga lugejani, aga torgake võimaluse ja vajaduse korral ette: «Näe, mis meist kirjutatakse.» Jälle on «saba kergitatud», raamatukogu tähtsust tõstetud.

Need on ainult mõned mõtted. Võimalusi raamatukogu inimestele vajalikuks teha on palju. Tuleb mõelda ja väikest lisavaeva mitte põlata. Elu on võitlus, eriti praegu. Igaüks võitleb oma asja eest, raamatukogud oma eest võideldes kannavad hoolt ka kohaliku elu ja eesti rahva järjepideva arengu ning edasimineku eest.

Toimetuselt. Muidugi on V. Milleril õigus: häid ideid tuleb kolleegidega jagada. Uks lihtsamaid võimalusi on teha seda «RK» kaudu. On ju huvitav teada, kuidas keegi oma tööd on korraldanud, milliseid üritusi teinud ja kuidas vallavalitsusega läbi saab. Õeldakse ju, et kuidas sina

külale, nii küla sinule. Kui aga mõni inimene peaks arvama, et raamatukogud on aegunud nähtus, sest raamatuid loetakse kodus, siis maalige talle pilt raamatukogust kui infoasutusest. «Informaatikas» nr 2/91 kirjutab Ustus Agur: «Üks huvitavamaid uusi suundi infotehnoloogia rakenduste laiendamisel on «telekotedžid». Need on kõigiti nüüdisaegsel tasemel infokeskused, mis rajatakse hõreda asustusega piirkondades ning varustatakse heade sidevahenditega. Põhjamaades asub esimene selline Rootsi kolkas Härjedalenis, selle sisustamiseks eraldas valitsus 10 miljonit krooni. Telekotedžis on hulk personaalarvuteid, võimalus otsida infot kaugetest andmebaasidest, samuti vaadata satelliit-TV programme; seal funktsioneerib kohalik videotekssüsteem, korraldatakse personaalarvutite kasutamise kursusi kohalikele elanikele, kooliõpilastele, väikeärimeestele. Nagu kogemus näitab, annab telekotedž kolkaelule hoopis uue sisu, seob teda laia maailmaga.»

Vabast infovahetusest

Leena Siitonen

Jaauarist juunini viibis Tallinnas Rhode Islandi Ülikooli professor filosoofiadoktor LEENA SIITONEN

Kuidas teie Eesti-visit teoks sai?

Minu seekordne külaskäik on juba kolmas. Esmakordselt olin Eestis lühikest aega 1990. a. järgmisel aastal tulin taas, ja nüüd siis olen elanud siin tervelt pool aastat.

Huvi Eestimaa, tema keele ja kultuuri vastu tundsin aga juba õpin-gute ajal Turu Ülikoolis, kus minu erialaks olid soome-ugri keeled ja etnograafia. Seal sain ka algteadmised eesti keelest.

Lähemad kontaktid eesti raamatukogutöötajatega sõlmusid Rahvusvahelise Raamatukoguühingute Liidu (IFLA) kaudu. IFLA konverentsidel ja komiteede istungitel tutvusin mitme kolleegiga Eestist. Mõttevahetustes tärkas idee, et võiksin kord pikemaks ajaks Tallinna tulla siinsete oludega tutvuma ning raamatukogude töö korraldamisel nõu andma. Rahvusraamatukogu ja tollal veel Tallinna Pedagoogiline Instituut olid huvitatud nii konsultatsioonidest kui ka loengutest raamatukogude juhtimise ja haldamise alal.

Kuidas sattus soomlanna tööle Ameerikasse?

Huvi rahvusvahelise koostöö vastu raamatukogunduses tekkis mul siis, kui õppisin Tampere ühiskonnateaduslikus kõrgkoolis raamatukogundust. Sealne kursus sisaldas ülevaadet UNESCO tegevusest raamatukogunduse vallas mitmetes maades. Pärast lõpetamist Turu ja Lappeenranta linnaraamatukogus töötades osalesin aktiivselt Põhjamaade raamatukogude koostöös. 1975. a avanes võimalus asuda tööle UNESCO raamatukogunduse ja dokumentatsiooni eksperdina. UNESCO sõlmib paljude riikide spetsialistidega aastasi lepinguid, mida vastastikusel kokkuleppel pikendatakse. Töötajaid mingist riigist võetakse tavaliselt proportsionaalselt selle elanike arvuga, ent raamatukogunduse asjatundjate seas leidub teistest rohkem soomlasi — raamatukogude töö on Soomes hästi korraldatud ja heal järjel.

Mind saadeti Somaaliasse, kus olin tegev kahe projekti juures — rahvaraamatukogude ja rahvusraamatukogu töö organiseerimisel ning Somaalia Rahvusliku Ülikooli raamatukogu eri osakondade tegevuse kordineerimisel. Raamatukoguvõrk oli seal enam-vähem olemas, raskeimaks probleemiks võis pidada raamatukoguhoidjate kesist koolitust. Nii tuli minulgi muu töö kõrvalt korraldada kursusi ja seminare, et somaallaste kutseoskusi täiendada. Sealt sain ka esimesed pedagoogikogemused. Pärast kolme aastat Somaalias jätkus mu töö UNESCO liinis organisatsiooni peakorteris Pariisis, kus olin raamatukogunduse ja dokumentatsiooni osakonna juhataja abi. Töö UNESCOs oli väga vaheldusrikas ja huvitav. Seal kujunes pilt raamatukogude seisukorrast siin-seal maailmas.

UNESCO-perioodi lõppedes tundsin vajadust end täiendada ning suundusin edasi USAsse Pittsburgh'i Ülikooli. Seal tegelesin peamiselt infoteadusega. Väitekirja teemaks oli *on-line* otsingu teostamine ja lugejate rahulolu sellega. Nimetatud ainevaldkonnä kasuks otsustamisel pidasin silmas ka võimalust rakendada sellealaseid teadmisi kõikjal maailmas. Selgus, et olin valinud tõesti aktuaalse teema. Kohe pärast väitekirja kaitsmist 1984. a pakuti mulle kohta Rhode Islandi Ülikoolis.

Miks on rahvusvaheline koostöö nii tähtis?

Arvan, et rahvusvahelise koostöö tähtsus kasvab pidevalt — muutub ju infovahetus järjest internatsionaalsemaks. Eriti oluline on osaleda selles koostöös väikeriikidel ja seda peaksid mõistma nii poliitikud, majan-

dustegelased kui ka raamatukoguhoidjad. Ainult aktiivne rahvusvaheline koostöö võib anda vajalikku informatsiooni. Üntlasi on niiviisi võimalik anda teistele riikidele tõest teavet oma maa kohta.

Milliste Eesti raamatukogudega olete jõudnud tutvuda?

Olen külastanud Tallinna ja Tartu suuri teadusraamatukogusid, kus mind huvitas eriti arvutustehnika kasutamine. Vestlustes siinsete raamatukogutöötajate ja infoteadlastega selgus, et eesti spetsialistidel on head teoreetilised teadmised andmebaaside ja riistvara kohta, nüüd oleks neil tarvis saada vahetuid kogemusi, praktilisi oskusi automatiseeritud süsteemide planeerimisel ja loomisel. Infotöötajad peaksid nägema automatiseeritud süsteeme tegelikult toimivana. Loodan, et saan sellele omalt poolt spetsialistide vahetuse korraldamisega kaasa aidata. Sidemete loomine eesti raamatukogutöötajate ja nende välismaa kolleegide vahel olekski üks osa minu siinsest tegevusest. Koostöös peaks jõudumööda püüdma osaleda iga raamatukogu, kas või astudes kirjavahetusse mõne välismaa raamatukoguga vms. Hakatuseks on vaja eelkõige omapoolset aktiivsust.

Mil viisil oleks otstarbekas korraldada meie raamatukogude automatiseerimist?

Mõnu arvates ei ole veel aeg planeerida arvutite kasutamist lugejate poolt, enne tuleks luua teadus- ja ka teisi raamatukogusid ühendav süsteem. Selle rajamine on küll kulukas, ent juba toimivana võimaldab see raamatute otsingul tublisti aega kokku hoida ning hõlbustab komplekteerimise koordineerimist eri raamatukogude vahel. Eesti raamatukogud võiksid üldse oma tegevust rohkem kooskõlastada — see aitaks vältida dubleerimist raamatute soetamisel. Ühiselt oleks kergem kavandada ka raamatukogude teenuste ajakohastamist.

Kas olete külastanud ka siinseid rahvaraamatukogusid?

Jah, rahvaraamatukogudes olen esinenud mitme ettekandega raamatukogude tegevuse planeerimisest ja kutse-eetikast. Järgnenud vestluste käigus on siinised probleemid märksa selgemaks saanud. Eriti pika ja tulisegi keskustelu kutsusid esile eetikaprobleemid. Raamatukoguhoidjal on ju info vahendajana väga vastutusrikas roll ühiskonnas — tema võimuses on infole vile kaasa aidata või seda pidurdada, lugeja kätte sattuvate raamatute ringi laiendada või piirata jne. Eestis on info hankimise vabaduse küsimused praegu aktuaalsed. Päevakorral on fondide puhastamine pealesurutud poliitilisest kirjandusest, valiku tegemine, mida võtta ja mida jätta. Siinjuures peaks lähtuma lugejate huvidest, arvestama nende võimalikke vajadusi. Vaba infovahetus, intellektuaalne vabadus on demokraatias väga olulisel kohal. Uues olukorras kasvab raamatukogude vastutus teabe levitamisel, sest ülalt tulevad suunised ja käsud keelud kaovad.

Mis on teile silma hakanud tutvumisel raamatukoguhoidjate ettevalmistusega Tallinna Pedagoogikaülikoolis?

Uudne majanduslik olukord nõuab raamatukogude kaadrivajaduse põhjalikumat analüüsi. Raamatukogude ja lugejate arvu teades tuleks otsustada, kui palju raamatukogutöötajaid koolitada ja millisel tasemel õpetust neile anda. Tavakohaselt saavad tulevased raamatukoguhoidjad humanitaarkallakuga hariduse — nii on see igal pool maailmas. Edaspidi tuleks aga enam rõhku panna mitmes teadusharus orienteeruvate raamatukogundusspetsialistide ettevalmistamisele (näiteks loodusteaduste, täppisteaduste jne asjatundjad). Eestis oleks tarvilik koolitada ka majandusasju tundvaid raamatukogutöötajaid. Teiselt poolt võimaldab hea humanitaarharidus töötada mitmes eri tüüpi raamatukogus. Eri teadusharusid sügavamalt käsitlev õpetus nõuab ka vastavat õpetajate kaadrit. Tuleb otsida inimesi, kelle haridustase ja praktilised kogemused on piisavad õpetamiseks kõrgkoolis.

Eestis on praegu heal järjel traditsioonilise raamatukogutöö õpetus. Kahjuks puudub aga ajakohane õppekirjandus, mis on hädavajalik rahvusvahelises infovahetuses osalemiseks. Välismaise õppematerjali hankimist raskendab muidugi rahapuudus, aga paistab nappivat ka infot selle olemasolust. Keeleprobleemi ei näi olevat — üliõpilased on mu soomekeelseid loenguid kannatlikult kuulanud. Nad õpivad innukalt ja on tõsiselt huvitatud raamatukogutööst. Püüdsin rohkem kasutada üliõpilaste eneste aktiivsust eeldavaid õppetöövorme — rühmatööd jms, et arendada väljendusoskust ja reageerimiskiirust, ning vähem pidada traditsioonilisi loenguid.

Lõpetuseks tahan öelda, et on olnud väga meeldiv kohtuda raamatukogudes ja Pedagoogikaülikoolis paljude toredate ja abivalmis inimestega. On rõõmustav, et rasketele aegadele vaatamata on nad optimistlikud ja teevad julgelt tulevikuplaane.

Pr LEENA SIITONENIGA vestles AILE MOLDRE Pedagoogikaülikoolist

Infokriisist Eestis

EVI RANNAP

INFORMEERIMISE PÕHIRASKUS ON LANGENUD RAAMATUKOGUDELE

Poliitilisele ja majanduslikule kriisile on Eestis lisandunud ka infokriis. Kui infoteaduses mõeldakse infokriisi all vastuolu teabe hulga kiire juurdekasvu ja info kasutamise piiratud võimaluste vahel, siis meie oludes on infokriisil veel muid aspekte ja need on iseloomulikud teistelegi Ida-Euroopa riikidele.

Kõigis neis riikides loodi paralleelselt raamatukoguvõrguga infoasutuste süsteem. See oli riiklik tsentraliseeritud süsteem, mis vastas oma ülesehituselt rahvamajanduse juhtimise struktuurile. Samal ajal jäid raamatukogud tagaplaanile. Nende toetuseks ja arenguks eraldas riik tunduvalt vähem raha.

Nüüd, kui on kokku varisenud varasemad juhtimisstruktuurid ja toimuvad ümberkorraldused majanduses, on lagunenud ka senine infosüsteem. Informeerimise põhiraskus langeb nüüd raamatukogudele. Neis puuduvad aga ajakohased inforessursid ning ka võimalused välismaailma infovarusid hankida ja kasutada.

Infokriis meil avaldub infovaeguses, mitte -külluses. Meil puudub arenguks vajalik infokeskkond. Ei ole küllaldaselt teavet valitsuse tegevusest, seaduseelnõudest, teadustööde tulemustest, arengukavadest, programmidest jm. Seetõttu jäävad uuenduslikud ideed sageli rahvale võõraks, neid ei võeta omaks. Demokraatlikes ühiskondades ei õnnestugi kuigi lihtsalt ellu viia reforme ja seadusi, mida üldsus piisavalt ei tunne ja mis on laialdaselt läbi arutamata.

Infokriisil on Eestis veel üks eripära, ja see on infokeskkonna saatus. Meil puudub sageli võimalus saada objektiivset, tõest ja kontrollitud informatsiooni oma majanduse, teaduse ja hariduse olukorra, elatus taseme, elukeskkonna jm kohta. Ebausaldatav on ajakirjanduse vahendusel edastatav info. Objektiivse teabe asemel pakutakse enamasti ajakirjanike erapoolikuid hinnanguid ja kommentaare. Teadus- ja tehnika informatsiooni puhul on ülekaalus reklaamiaspekt. Automatiseeritud info töötluses on programmide loata kopeerimise tõttu levinud arvutiviirused.

Eestis valitseb informatsiooni saamisel ebavõrdsus. Kõigi piirkondade elanikel ei ole võrdseid võimalusi infot kasutada. Teaduskirjandus ning kogu teadus- ja tehnikainfo on koondunud Tallinna suurtesse raamatukogudesse. Marika Karo andmetel (1) on teaduskirjandus koondunud 11 teadusraamatukokku, milles on 28,5 milj trükist, sellest 22 milj paikneb

Tallinnas. Seega ei ole kirjandus kõigile infovajajatele hõlpsasti kättesaadav. Ei ole tagatud kopeerimine ja infoedastus sidekanalite kaudu.

Kriisist on muidugi võimalik üle saada. Infotegevuse arendamiseks on vaja riiklikku reguleerimist ja majanduslikku toetust. Olukord on ühesugune kõigis endistes sotsialistlikes riikides. Nagu märgib N. Moore Inglise Poliitikauuringute Instituudist oma artiklis infopoliitikast (2), on kõigis neis riikides, kus minnakse totalitaarselt süsteemilt üle pluralistlikule süsteemile, tugev vastuseis igasugusele tsentraliseeritud juhtimisele ja isegi koordineerimisele.

Poliitika ei kujune iseenesest, vaid sellest huvitatud gruppide mõjutusel, kes püüavad leida kriisist väljapääsu. Nendeks survegruppideks on meil eesti teadlaskond, teadus- ja kutseühingud, loomeliidud. Eesti TA täiskogu on teinud avalduse, et infovaeguse ja isolatsiooni tingimustes on teaduse edasine areng võimatu. Analoogilisi avaldusi ja pöördumisi on teinud Eesti Emakeele Selts, Raamatukoguhoidjate Ühing jt. Isegi informaalne infovahetus välisriikide teadlastega ei ole enam jõukohane kõrgete postitariifide tõttu. Kalliks on läinud raamatukogude rahvusvaheline raamatuvahetus. Kirjanduse ostmiseks ja ajakirjade tellimiseks puudub raamatukogudel välisvaluuta.

Positiivseks saabki praeguses olukorras pidada vahest seda, et ühiskond on hakanud teadvustama infokriisi olemust ja aru saama, missuguseid negatiivseid tagajärgi see kaasa toob. Meie mahajäämus on suur võrreldes mitte ainult arenenud riikidega, vaid ka paljude arengumaa-dega. Infovaegusest tingituna:

— puudub võimalus majanduslikuks ja tehnoloogiliseks integratsiooniks arenenud maadega;

— on raskenenud koostöö välisriikide spetsialistidega teadmiste taseme ja informeerituse erinevuse tõttu;

— puudub võimalus inimeste kodaniku-, sotsiaalsete ja poliitiliste õiguste kindlustamiseks vaba infokasutuse ja -edastuse baasil.

Sageli on öeldud, et kui ei saa vahetada ja edastada dokumentaalset infot, tuleb seda enam kasutada informaalset infokanalit ja lähendada inimesi välismaale õppima, infot hankima. Sedagi on väga agaralt tehtud, kuid info laialdaseks levitamiseks on see moodus ebakohane ja ka väga kulukas. See kõik ei asenda püsivat infosüsteemi ja regulaarset infovahetust.

RIIKLIKUST INFOPOLIITIKAST

Kui konverentsidel ja arutluskoosolekutel on rõhutatud rahvusliku infopoliitika vajalikkust, siis riigiametnike ja isegi tuntud infospetsialistide peamiseks vastuväiteks on olnud: riik on liiga vaene selleks, et rajada infosüsteemi ja tagada selle funktsioneerimist. Seega on ilmselt tänapäeva üle kantud nõukogulik mõtteviis.

Riiklik infopoliitika tähendab eelkõige õiguslike aluste loomist. Meil aga puuduvad autoriõiguse seadus, trükiseadus, leiutusala seadustik, tarkvara ja andmebaaside õiguslik kaitse jm. Õnneks on nüüd olemas Eesti Rahvusraamatukogu ja rahvaraamatukogude seadus. Vastu on võetud sundeksemplari määrus.

Arenenud riikides on infopoliitika eesmärgiks:

- tegutsemisvõimelise informatsioonilise infrastruktuuri loomine;
- infokasutuse kindlustamine rahvusvahelises ulatuses;
- rahvusliku infovara loomine;
- hariduse ja täiendõppe täiustamine ja arendamine;
- uurimis- ja arendustööde edendamine (3).

Võime leida enda tarvis mõndagi õpetlikku ka Lätist, Leedust ja Ida-Euroopa riikidest. Lätis ja Leedus tegeldakse väga tõsiselt informatiseerimise arengukontseptsiooni loomisega (4). Ida-Euroopa riikides luuakse rahvuslikku infoturgu, mis integreeritakse rahvusvahelisse infoturгу, sest ollakse veendunud, et tee Euroopasse läheb informatsiooni kaudu (5).

Euroopa Ühenduses nähakse informatsiooni- ja kommunikatsioonitööstust kui Euroopa majanduse kasvu olulist tegurit. 1992. aastaks on EÜ riikides infomajanduse kasvutempoks plaanitud 20—25% (6).

Ehkki Eestis on info kogumise, hankimise, töötlemise ja säilitamisega tegelevad asutused (raamatukogud, arhiivid, muuseumid, infotalitused) olemas, ei saa me rääkida kaasaegsest infrastruktuurist, sest nendes keskustes ei ole piisavalt moodsat infotehnikat, puudub telekommunikatsioonisüsteem info kiireks edastamiseks, ei ole küllaldaselt infotehnoloogiat tundvaid spetsialiste. Puudub organisatsiooniline süsteem, mis ühendaks eri keskusi ja määratleks koostöö alused. Telekommunikatsioonivõrgu puudumise tõttu ei ole võimalik lülitada rahvusvahelistesse infovõrkudesse ega kasutada välisriikide andmepanku.

Rõõmustavaks erandiks on satelliitide võimalus Eesti Teaduste Akadeemial. Loodetavasti saab seda infoteeninduse huvides kasutada ka Teaduste Akadeemia Raamatukogu.

Rahvusliku infovara loomisel on olulised nii rahvusbibliograafia kui majanduse, ökoloogia, sotsiaalsfääri, kultuuri ja kunsti, õiguse ning teaduse ja tehnika andmebaasid. Nende loomisel ja kasutuse kindlustamisel on vaja raamatukogudevahelisi kokkuleppeid ja kooskõlastatud tegevust. Soome teadusraamatukogude pikaajaline koostöö on näidanud, kui edukas võib olla vabatahtlike kokkulepete alusel toimuv ühistegevus.

Infokasutus saab elavneda ühiskonnas, kus osatakse infot hinnata. Seni on infokasutuse õpetus olnud meil väga kesine. Infosüsteemide võimaluste ja kasutamise tutvustamine on raamatukogutöötajate kohustus. Selleks ei ole me veel küllalt hästi ette valmistatud. Vajame lisateadmisi infotehnika kasutamisest ning tänapäevasest raamatukoguteenindusest. Raamatukogundushariduse sisu ja õppetöö korralduse muutmine algas

1989. aastast. Õpetuse täiustamine ja Euroopa kõrgkoolide õppekavade vastavusse viimine on lähiaastate põhiülesanne. Haritud ja süvateadmistega noored on need, kes tuleviku infoühiskonnas ladusalt hakkama saavad.

Rasketes olukordades on Eestis alati kokku hoitud ja üksteist toetatud. Et infokriisist üle saada, on vaja meie raamatukogutöötajate arukat ja sihikindlat tööd nii infopoliitika kujundamiseks kui ka ajakohase info teeninduse rajamiseks.

Kasutatud kirjandus

1. **Karo, Marika.** Eesti teadusraamatukogude fondide kujundamise võimalused. Ettekanne ERÜ aastakoosolekul 24. aprillil 1992.
2. **Мур Н.** Как противостоять судьбе: разработка информационной политики // Международный форум по информации и документации. 1991, т. 16. № 1. Стр. 3—5.
3. Fachinformationsprogramm der Bundesregierung 1990—1994. Bonn, 1990. S. 20—32.
4. Конференция развития информатики на основе компьютеризации в Литовской Республике. Проект. Вильнюс, 1991. 25 стр.
5. **Schönfelder, R.** Überblick über das Datenbankangebot der RGW-Staaten und technische Zugangsbedingungen // Informatik. 1990. — 37, Nr. 6. S. 223—228.
6. 2000 год в зеркале Национальной федерации реферативных служб США // МФИД. 1990, т. 15, № 3. Стр. 27—30.

IFLA eile, täna, homme

Kuni tänavuse aastani olime IFLA institutsionaalne liige. Alates 1. jaanuarist kuulume IFLasse rahvusriigina. Mis sellest muutub?

ERÜ esinaine IVI TINGRE:

«Meil on rohkem võimalusi IFLA tegemistes kaasa rääkida. Varem võisime tasuta osaleda kahes sektsioonis — parlamendiraamatukogude (juhatuses I. Eenmaa) ning hariduse ja täienduskoolituse sektsioonis (juhatuses E. Rannap). Nüüd võime ilma lisatasuta osa võtta veel kahe sektsiooni — rahvaraamatukogude ning klassifitseerimise ja indekseerimise sektsiooni tööst.

Miks me just need valisime?

Meil tuleb praegu üle minna nõukogude liigitussüsteemilt rahvusvahelisele ja klassifitseerimise sektsioonis osalemine võimaldab meil kõigega kursis olla. Rahvaraamatukogusid on Eestis jälle kõige rohkem ja nii toob töö IFLA vastavas sektsioonis kasu võimalikult paljudele. Muidugi loodame, et meie esindajad valitakse ka nende sektsioonide juhatusse. Praegu on kõige olulisem see, et saame kõik nende töömater-

jalid, projektid, erialakirjanduse tasuta. Esialgu ei saa me küll osa võtta töökoosolekuist, meil pole ju sõidurahagi, rääkimata muust.

Ühe kohustuse annab meie muutunud staatus veel juurde — natuke suurema liikmemaksu. Kuid sel aastal tegi IFLA meile soodustuse, jättes liikmemaksu endiseks.

On päris hea tunne, et oleme nüüd taas rahvusriigina IFLAs nagu enne sõda.»

Eelmisel aastal Moskvas toimunud IFLA konverentsil olid Baltikumi delegatsioonid üsna suured. Nüüd on tulekul IFLA 58. konverents New Delhis (30. 03 — 5. 09). Milline delegatsioon Eestist sinna läheb?

«Kui meil õnnestub saata Indiasse üks inimene, siis on väga hästi.»

* * *

New Delhi konverentsi põhiteema on aktuaalne — «Raamatukogud ja infopoliitika perspektiivid».

«Siamaani on see alles kolmas kord, kui IFLA põhikonverents tuleb kokku Aasias,» kirjutab IFLA president ROBERT WEDGEWORTH aprillikuu «IFLA Expressis». «IFLA edukus sõltub tema liikmete vabatahtlikust tööpanusest. Tavaliselt kohtutakse küll vaid kord aastas põhikonverentsil, kuid oma komiteede, sektiioonide ja osakondade kaudu edendab IFLA raamatukogutööd kogu maailmas.»

Nagu kuulsime Soome Parlamendiraamatukogu direktorilt EEVA-MAIJA TAMMEKANNULT, kes kuulub IFLA juhatusse, tahab IFLA pisut oma tööd reorganiseerida — mitte olla enam pelgalt koosolekuid korraldav organ, vaid teha rohkem koostööd rahvuslike ühingutega. IFLA ei tohiks muutuda suureks masinavärgiks, mille organisatsioonilised kulused ületavad erialase töö edendamiseks mõeldud summasid. Juhatuse koosolekul Haagis novembrikuus tõdeti, et endiste sotsialistlike maade raamatukogude olukord on raske ja et IFLA peaks neid toetama. IFLA peaks mõtlema ka abi hankimisele väljastpoolt, sest liikmemaksud ei kata kõiki kulusid, eriti projektide omi.

* * *

PISUT KA IFLA AJALOOST

IFLA lätted on möödunud sajandi 70ndates aastates. 1877. a toimus Londonis I rahvusvaheline raamatukoguhoidjate konverents 9 riigi (Austraalia, Suurbritannia, Belgia, Saksamaa, Kreeka, Taani, Itaalia, Ameerika Ühendriigid, Prantsusmaa) osavõtul. Ent kulus veel 50 aastat, enne kui maailma raamatukoguhoidjatel läks korda asutada oma kutseorganisatsioon.

1926. a toimus Prahast Tšehhoslovakkia Raamatukoguühingu eestvõtetel rahvusvaheline raamatukoguhoidjate ja raamatusõprade kongress,

millest võttis osa 600 delegaati 30 riigist. Kongressil tegi Prantsusmaa Raamatukoguhoidjate Ühingu president ettepaneku organiseerida eri maade rahvuslike ühingute esindajatest rahvusvaheliste sidemete alaline komitee, kelle liikmed tuleksid regulaarselt kokku informeerima üksteist oma saavutustest raamatukogunduses. Järgnesid nõupidamised, kus peeti aru, kuidas luua mitteriiklikku rahvusvahelist raamatukoguhoidjate organisatsiooni, milline peaks olema selle struktuur ja kes peaks seda finantseerima. **30. septembril 1927 teatasid 15 riigi esindajad Edinburghis Rahvusvahelise Raamatukogu- ja Bibliograafiakomitee asutamisest.** Komiteed kohustati «määrama aja ja koha raamatukoguhoidjate rahvusvaheliste konverentside kokkukutsumiseks ja koostöös kohalike rahvuslike komiteedega välja töötama selliste konverentside programmid, samuti tegema uurimusi ja andma soovitusi raamatukogude ja muude asutuste rahvusvaheliste sidemete asjus».

1928. a tulid 11 riigi delegaadid kokku Roomas, et lahendada põhilised organisatsioonilised küsimused. Samas moodustati komitee koosseisus 6 allkomiteed (klassifikatsioon, kataloogimine, bibliograafia, rahvusvahelised stipendiumid ja raamatukogutöötajate vahetus, raamatukogundusharidus, õigusküsimused). Järgmistel istungitel, mis toimusid 1929. a Roomas, Firenzes ja Veneetsias ning kus osales juba 22 delegatsiooni, organiseeriti komitee ümber **Rahvusvaheliseks Raamatukoguühingute Liiduks (IFLA — International Federation of Library Associations).**

IFLA praegust tegevust reglementeerib Peanõukogu 42. istungjärgul (Lausanne'is 1976. a) kinnitatud põhikiri. Organisatsiooni staatus ja eesmärgid on formuleeritud alljärgnevalt.

IFLA on sõltumatu rahvusvaheline mitteriiklik kommertsivaba liit, mille eesmärk on soodustada rahvaste vahel üksteisemõistmist ja koostööd, korraldada diskussioone ja uurimistööd raamatukogunduse kõikides harudes, sealhulgas bibliograafias, informaatikas ja kaadri väljaõppes, samuti esindab ta raamatukogutöötajaid rahvusvahelisel areenil.

Selle eesmärgi nimel peab IFLA

- ise tegema, toetama ja koordineerima teadusuuringuid;
- koguma ja levitama trükistena või muul moel teavet raamatukogude tegevuse, bibliograafiatöö, infoteeninduse ja kaadri väljaõppe kohta;
- organiseerima nõupidamisi ja konverentse nii üld- kui erialaküsimustes;
- tegema rahvusvaheliste organisatsioonidega koostööd informatsiooni, dokumentatsiooni ja arhiivinduse alal;
- asutama organeid konkreetse töö tegemiseks ning korraldama muidki üritusi, mis aitavad täita teoreetilisi ja praktilisi ülesandeid raamatukogunduse kõikides valdkondades.

Praeguse IFLA globaalsusest annab ilmekalt tunnistust ka nende maade nimistu, kes on organiseerinud liidu põhikonverentse viimase

aastakümne jooksul. Siin on esindatud kõik kontinendid. Euroopa: Tšehhoslovakkia — 1978, Taani — 1979, Saksa DV — 1981, Saksa FV — 1983, Suurbritannia — 1987, Prantsusmaa — 1989, Rootsi — 1990, Nõukogude Liit — 1991; Aasia: Filipiinid — 1980, Jaapan — 1986; Aafrika: Keenia — 1984; Ameerika: Kanada — 1982, Ameerika Ühendriigid — 1985; Austraalia — 1988.

IFLA peakorter on Haagis. Kõrgeimaks organiks on kõigi liikmete üldkoosolek.

IFLA kutsealase tegevuse keskusteks on 8 osakonda, mille pädevusse kuuluvad:

- 1) universaalsed teadusraamatukogud (rahvusraamatukogud, ülikooli ning muud universaalsed teadus- ja parlamendiraamatukogud);
- 2) eriraamatukogud (ametkondlikud, geograafia-, kartograafia-, tehnika-, bioloogia-, meditsiini-, kunsti- ja ühiskonnateaduste raamatukogud);
- 3) raamatukogud, mis teenivad laia lugejaskonda (raamatukoguteeninduse rahvuslikud keskused; avalikud, kooli-, laste- ja rändraamatukogud; raamatukoguteenistused elanikegruppidele, kes esindavad mitmesuguseid kultuure, ning isikutele, kelle võimalused raamatukogu kasutada on piiratud; pimedate raamatukogud; suurlinnade raamatukogude rahvusvaheline ühing; lastekirjanduse alase dokumentatsiooni keskused);
- 4) bibliograafiline arvestus (bibliograafia; kataloogimine; klassifikatsioon);
- 5) fondid ja teenindus (komplekteerimine ja raamatute vahetus; raamatukogudevaheline laenutus ja dokumentide hankimine; ametlikud ja jätkväljaanded; haruldased ja hinnalised raamatud ning dokumendid);
- 6) juhtimine ja tehnilised vahendid (statistika, raamatukoguhuoned ja -sisustus; audiovisuaalsed infokandjad; informatsioonitehnika; konserveerimine; raamatuühingute juhtimine);
- 7) haridus ja teadusuuringud (kutseõpingud; raamatukogunduse teooria ja teadusuuringud; raamatukogunduse ajalugu; lugemise uurimine; erialane täienduskoolitus; raamatukoguajakirjade toimetajad);
- 8) piirkondlik tegevus (Aafrika, Aasia, Okeania, Ladina-Ameerika).

Kord või kaks aastas antakse välja «IFLA teatmikku», mis sisaldab kõigi selle organisatsiooni liikmete ja ametiisikute nimekirja, informatsiooni kirjastustegevusest ja muust. IFLA väljaannetena ilmuvad igal aastal 4—5 monograafiat teatud teema või probleemi käsitlesega ja sari IFLA kutsealasest tegevusest (4—5 nimetust aastas).

Kirjastamispoliitikas järgib IFLA kaht eesmärki: tõhustada infovahetust organisatsioonis endas ning anda teada IFLA projektidest ja saavutustest kogu maailmale.

Retrospektiivse analüütilise rahvusbibliograafia olevikust ja pisut ka tulevikust

Ette kantud Puksoo-päeval
Tartus 23. jaanuaril 1992. a.

ANNE AINZ

ERRi rahvusbibliograafia osakonna juhataja

Käesoleva fragmentaariumi aineks on eesti ajakirjanduse analüütiline bibliografeerimine. Kuhu me oleme jõudnud Eesti uue ajaarvamise alguseks? Mida pakuvad raamatukogud uurijatele, kes võivad nüüd rääkida ja kirjutada tõtt? Millega asendada 50 aasta eest katkenud leksikonide puuduvat teavet, et uurijad ei komistaks igal sammul aeganõudvate piasiasjade otsa? Omaaegne ajakirjandus on siin kohati auklikele arhiividele asendamatuks abiliseks.

Alustan eestikeelsest ajakirjandusest, sest see on meile tähtsaim, sellega on enam tegeldud ja ka kõige kaugemale jõutud.

19. saj eestikeelne perioodika on avatud ainult Fr. R. Kreutzwaldi nim Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu bibliograafiaosakonnas. Oeldu kehtib ka aastail 1900—1917 ilmunu kohta. 19. saj ja 20 saj alguse perioodikast on KMis andmetel bibliografeeritud üle 70%. Ülevaate KMis tehtud tööst ja sealsetest kartoteekidest annab Kirjandusmuuseumi teatmik (Tallinn, 1982).

Eesti Vabariigis aastail 1918—1940 ilmunud ajakirjandusest on Kirjandusmuuseumis ja Eesti Rahvusraamatukogu rahvusbibliograafia osakonnas üsna arvestataval hulgal nimetusi töös olnud. Kirjandusmuuseumis on paljudel juhtudel bibliografeeritud valikuliselt, s.o muuseumi profiili arvestades, Rahvusraamatukogus on koostatud universaalset bibliograafiat. Praeguseks on KMis ajalehtedest bibliografeeritud «Päevaleht» (1905—1940), käsil on «Postimehe» (1886—1944) 1920ndate aastate keskpaik, osaliselt on bibliografeeritud ka teisi ajalehti. Tallinnas on valmis «Vaba Maa» (1918—1938), «Uus Eesti» (1935—1940), «Esmaspäev» (1922—1940), poole peal on «Rahvaleht» (1923—1940), lõpetamisel «Tallinna Teataja». (Viimase tegimegi olude sunnil pooleks: 1910—1916 oli juba varem bibliografeeritud Tartus, 1917—1922 on Tallinnas.) Ajakirju on rohkesti töös olnud, KMis peamiselt kirjandus- ja kultuuriajakirju, RRis ajakirju väga mitmesugustelt erialadelt — loodus, pedagoogika, muusika, tehnika, majandus jt. Viimastel aastatel on RRis tegeldud

praegu «moes olevate» ajakirjadega, nagu «Õigus» 1920—1940, «Välis-Eesti (Almanak)» 1929—1940, «Eesti Politsei(leht)» 1921—1940, «Eesti Kirik» 1924—1940, «Sõdur» 1919—1940. Tallinnas bibliografeeritud **ajakirjade** kirjed on dubleeritud Tartusse. Täpse loetelu tehtud tööst annab: «Eesti Rahvusraamatukogu. Rahvusbibliograafia osakond. Reklaamvoldik. 1992».

Olgu siinkohal toodud põgus ülevaade nii Kirjandusmuuseumis kui Rahvusraamatukogus bibliografeeritust.

Teadusajakirjad:

«Akadeemia» (1937—1940), «Ajalooline Ajakiri» (1922—1940), «Eesti Kirjandus» (1906—1940), «Eesti Keel» (1922—1940). «Eesti Arsti», «Eesti Rohuteadlase» jt meditsiini- ning ka piiralade ajakirjade artiklid aastatest 1918—1934 leiduvad H. Normanni «Eesti meditsiinilises bibliograafias». S. Sügise ja A. Reteli diplomitööd täiendavad meditsiinibibliograafiat kuni 1940. aastani ja asuvad Meditsiiniraamatukogus.

Kirjandus- ja kultuuriajakirjad:

«Looming» (1923—1939), «Varamu» (1937—1940), «Tänapäev» (1935—1940), «Olion» (1930—1933, 1935—1936), «Odamees» (1922—1929), «Ilo» (1919—1921), «Murrang» (1921), «Tarapita» (1921—1922), «Vabaharidustöö» (1927—1933), «Areng» (1933—1940), «Teater» (1934—1940), «Töölis-teater» (1936—1940), «Rahvanäitelava» (1931—1934), «ERK» (1933—1940), «Ratsionalist» (1932—1933).

Pedagoogikaajakirjad:

«Kasvatus» (1919—1940), «Eesti Kool» (1935—1940), «Kooliuuenduslane» (1933—1940), «Rahvaülikool» (1927—1929).

Muusikaajakirjad:

«Sireen» (1922), «Helikund» (1923), «Muusikaleht» (1924—1940), «Eesti Muusika Kuukiri» (1929), «Eesti Muusika Almanak» (1934).

Noorte- ja lasteajakirjad:

«Eesti Noorus» (1929—1940), «Meie Noorus» (1938—1939, osaliselt), «Laste Rõõm» (1922—1940).

Majandusajakirjad:

«Eesti Statistika» (1922—1940), «Eesti Majandus» (1921—1926, 1931—1934), «Linnad ja Alevid» (1927—1940), «Eesti Linnad» (1938—1939), «Majandusteated» (1935—1940).

Loodusteaduslikud ajakirjad:

«Eesti Loodus» (LUSi teataja, 1933—1940), «Loodus» (1922—1924), «Loodusvaatleja» (1930—1933), «Eesti Looduskaitse» (1938—1939), «Loodushoid ja Turism» (1939—1940).

Tehnikaajakirjad:

«Eesti Graafika» (1923—1924), «Trükitööline» (1923—1940), «Trükitöehnika» (1936—1938), «Eesti Raudtee» (1922—1940), «Eesti Tehnika Seltsi Ajakiri» (1919—1922), «Tee ja Tehnika» (1928—1929), «Tehnika Ajakiri» (1930—1940), «Raadio» (1926—1928, 1931—1940).

Kunstiajakirjad:

«Eesti Arhitektide Almanak» (1934), «Eesti Kunsti Aastaraamat» (I 1924/25, II 1926), «Eesti Kunstimuseumi Aastaraamat» I (1931), «Kunst» I (1937), «Kunsti Album» I—IV (1934, 1935, 1937, 1938), «Riigi Kunstitööstuskooli Õpilaste Album» (1927, 1934, 1935, 1936, 1937), «Taie» (1928—1929).

Põllumajanduslike ajakirjade sisu avab 30ndatel aastatel EV Põllumajanduse Ministeeriumi tellimisel tehtud «Eesti põllumajandusliku ajakirjanduse bibliograafia» aastate 1919—1932 kohta, mis peaks suuremates raamatukogudes kättesaadav olema. Rahvusraamatukogu kartoteekides on veel ajakirja «Eesti Talu» (1937—1940) sisu.

Perekonna- ja naisteajakirju on bibliografeeritud muuseumis, enamasti küll ilukirjanduse osa. Näiteid: «Taluperenaine» (1927—1940), «Eesti Naine» (1924—1940), «Naiste Hääl» (1926—1932), «Maret» (1935—1940), «Kodu» (1920—1940).

Mis saab edasi? Arvan ja loodan, et vähemalt RRis jätkavad 8 töötajat oma senist tegevust, jätkab ka KM. Siiani oleme teinud väga põhjalikke tööd, bibliografeerides kuulutusi, kopeerides sõnumeid, s. o kohati ajalehti ümber kirjutanud. Aga Eesti olusid — ajalehekomplekte on vähe ja nad on äärmiselt halvas seisukorras — silmas pidades on see tarvilik.

Mõni aasta tagasi alustati Rahvusraamatukogus 1920ndail aastail ilmunud **venekeelsete** ajalehtede bibliografeerimist. Eestis ristasid neil aastail paljude loovharitlaste ja poliitikute teed Nõukogude Venemaalt Euroopasse, seetõttu on tollaegse venekeelse ajakirjanduse autorkond põnev, pakkudes huvi ajaloolastele ja kultuuriloolastele meil ja mujalgi. Tööd raskendab asjaolu, et Eestis ilmunud venekeelseid ajalehti leidub meil siin väga lünklikult, osa tööd tuleb teha Moskva, Peterburi või Riia raamatukogudes.

Saksa okupatsiooni aega **1941—1944** peegeldavad Tartus pooleldi bibliografeeritud «Postimees» (kuni 1942. a 30. juunini), «Eesti Sõna» (kuni 1942. a 21. juunini), 1941. a lõpus ilmunud «Linna Teataja» ja mõned ajakirjad, Tallinnas nii «Linna Teataja» (1941) kui ka «Eesti Sõna» (1941—1944) tervikuna. RRI kartoteekidesse on dubleeritud Keele ja Kirjanduse Instituudis koostatud kartoteek, mis sisaldab neil aastail Eesti ajalehtedes (ka maakonnalehtedes) ilmunud **ilukirjandust, kirjandusteadust ja teatriarvustusi**. Maakonnalehed tervikuna nii sellest kui eelnevast perioodist jäävad paremaid aegu ootama.

Retrospektiivse analüütilise bibliograafia publitseerimine on praegu võimalik vaid erialabibliograafiates. Aastakümnetega väljakujunenud kartoteekide süsteem, mis on ühesugune nii Tartus kui Tallinnas, võimaldab saada teavet teemade, isikute ja kohtade kaupa. Arvestades Eesti väiksust ja uurijate koondumist põhiliselt Tartusse ja Tallinna, on võimalik soovitu üsna kiiresti kätte saada. Siiani on aidanud ka kiri või telefon (Tartus 30-053, Tallinnas 450-618).

Eestikeelse ajakirjanduse kõrval on, eriti meie varasema kultuuriloo uurijatele, hädavajalik tunda **saksakeelses ajakirjanduses** ilmunut. Saksakeelse ajakirjanduse maht on aukartustäratav. Kui arvestada omal ajal Teaduste Akadeemia Raamatukogu *Baltica*-osakonnas «Revalsche Wöchentliche Nachrichten» (1772—1852) katselist bibliografeerimist, RRis paari aasta eest alustatud «Revalsche Zeitung» (1860—1940) bibliograafiat, «Inlandi» (1836—1863) ja «Baltische Monatschrift /Baltische Monatshefte/» (1859—1939) sisujuhte ning mõnd ajaloo bibliograafiat, siis ongi peaaegu kõik, mis meie bibliograafidel pakkuda on. Missuguse ajalehe, ajakirja või jätkväljaande sisu avavat bibliograafiat me vajame? On selleks «Dörptsche Zeitung» (1789—1875) ja selle järg «Nordlivländische Zeitung» (1897—1914) ning nende vahel ilmunud «Neue Dörptsche Zeitung» (1866—1896), mille universaalne bibliograafia annaks ammendava tausteadmise 19. sajandi kohta kõigi alade uurijaile? Arvatavasti oleks vajalik tunda ka ajakirja «Baltische Wochenschrift für Landwirtschaft, Gewerbfleiss und Handel...» (1863—1915) artikleid, sest nimetatud oli Liivimaa Uldkasuliku ja Okonoomilise Sotsieteedi väljaantuna meie juhtivaid põllumajandusajakirju. Näiteid võiks veel tuua, küsimuseks jääb, kes ja kus teeb. 18. sajandi lõpust algavat bibliograafiat ei koosta juhuslikud bibliograafid. Aine nõuab süvenemist ajastusse, selle majandus-, poliitika- ja kultuurieilu. Töörühmas peab olema ajaloolasi, pelgalt filoloogikoolitusega inimestel läheb raskeks. Peab olema tahtmist uurida ja süveneda, võimalus fakte kontrollida, tegijad peavad olema vastutusvõimelised oma vahendajarolli täites. Kõne alla tuleksid eelkõige teadusraamatukogud: Tartu Ülikooli Raamatukogu, Teaduste Akadeemia Raamatukogu, Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu ja Rahvusraamatukogu, kus bibliograafiatöö kogemused ja ajakirjandus ise ning selleks tööks vajalikud abimaterjalid teatmekirjanduse näol olemas. Kirjandusmuuseumis ei ole kuuldavasti põhimõttelist arutelu muuseumi bibliograafiatöö tuleviku asjus olnud. Aga et seal on 19. sajandi eestikeelse ajakirjanduse sisu avamise kogemuste kõrval ka kvalifitseeritud uurijad ja rikkalik arhiivimaterjal, oleks muuseum võib-olla kõige sobilikum koht saksakeelsegi ajakirjanduse bibliograafia koostamiseks. Küllap on selle töö tegemise eeldusi võimeka kaadri ja rikaste kogude näol nii TA kui ka TÜ raamatukogus. Rahvusraamatukogus on varasem saksakeelne perioodika esindatud lünklikult, «Revalsche Zeitung» praegu töös olevaid puuduvaid aastakäike laenatakse TA Raamatukogust.

EESTI (ESTONICA) AJAKIRJANDUSE ANALÜÜTILINE BIBLIOGRAAFIA

	17.—18. saj.	19. saj.	1900—1917	1918—1940	1941—1944
Eestikeelne ajakirjandus		KM kart.	KM kart.	KM kart. RR kart. Ajaloo-fil. aastail. Joandi Normann E. põllumaj. ajak. bibl. TU kart. (TÜst) TTU kart. (tehnika)	KM kart. RR kart.
Saksakeelne ajakirjandus		RR kart. (Rev. Ztg.) TA kart. (Rev. Wöch. Nachr.) Winkelmann, Bibl. Liv. hist. Blumfeldt — Loone Register zum Inland Balt'sche Monatsschrift (Baltische Monatshefte) Reg. 1859—1939 Die livländische Geschichtslit. 1879—1913 Hcllander, Bibl. d. balt. Heimatkunde Ferte, Bibliographischer Wegweiser durch d. ostbalt. Landwirtschaftl. Lit.		Ajaloo-fil. aastail. Antik (Estl. in fr. Spr.) Normann	RR kart. (KKIst)
Venekeelne ajakirjandus		Veltmanni kartoteek [TU, TA, RR (kuni 1917)] Winkelmann, Bibl. Liv. hist. Die livländische Geschichtslit. 1879—1913		Ajaloo-fil. aastail. Normann	
Rootsikeelne ajakirjandus		Winkelmann, Bibl. Liv. hist. Die livländische Geschichtslit. 1879—1913		Antik (Estl. in fr. Spr.) Ajaloofil. aastail.	
Munkeelne ajakirjandus		Winkelmann, Bibl. Liv. hist. Die livländische Geschichtslit. 1879—1913		Antik (Estl. in fr. Spr.) Normann Genss, Bibl. judaica	

Igatahes peaks meil selle töö tegemiseks olema juba kasutada arvutid ja ka lootus bibliograafiat publitseerida. Arvestades Eesti kuulumist nii saksa kui ka vene kultuuriruumi, osutub see küllap vajalikuks.

Praegu vajame kultuuriloolaste arvamusi ja toetust, eriti prioriteetide väljaselgitamisel. Raamatukogud peavad siis oma võimalusi kaaluma ja kas mõned muud tööd kõrvale jätma või raha (kaadrit) juurde küsima (?).

Retrospektiivse rahvusbibliograafia üheks osaks on **välis-eesti ajakirjanduse** sisu avamine (alates 1940. aastast). Sellega, nagu ka välis-*Estonica* bibliografeerimisega on Rahvusraamatukogus tegeldud juba paar-kümmend aastat. Alustati «Tulimulla» ja «Managa», kuid arvestatava bibliografeerimistöo algus langeb perestroika-järgsesse aega, kui erihoidud likvideeriti ja raamatukogudesse hakkas saabuma seni suures osas puudu olnud välis-eesti kirjandus. Rahvusraamatukogu rahvusbibliograafia osakond, kus selleks ajaks olid olemas juba üsna arvestatavad välis-*Estonica* kartoteegid, hakkas välis-eesti ajakirjanduse bibliografeerimist koordineerima TA Raamatukogu välis-eesti kirjanduse osakonnaga. Töös on «Eesti Päevaleht» (TAR), «Teataja» (RR), mitmeid ajakirju: «Rahvuslik Kontakt», «Oma Maa», «Eesti Kirik», «Triinu», ka mitmeid baltisaksa ajakirju. Nii on mõlemas raamatukogus tekkinud üsna mahukad andmestud, kust võib leida kõikvõimalikku faktoloogilist ja bibliograafilist teavet isikute, sündmuste, trükiste kohta, ka eestimaalaste publikatsioonide kohta välismaal (tel TAR 454-795, RR 450-618). Välis-*Estonicat* on registreerinud ka TARi infobülletäänid «Ühiskonnateadused» ja «Soome-ugri etnograafia ja folkloor».

Rahvusbibliograafia kui ühe maa kultuuri peegeldaja ei saa olla oluliselt paremas seisus kui kogu selle maa kultuur. Ühelt poolt peame olema rahul, et meil on õnnestunud oma retrospektiivset analüütilist rahvusbibliograafiat koostada 1921. aastast peale järjepidevalt ka selleks ebasoodsatel aegadel. Et see töö käib praegu tehniliselt 1921. a tasemel, on tõsiasi, mille muutumist ei oska prognoosida. Arvutite kasutamisel **jooksva** rahvusbibliograafia koostamiseks tehakse Eestis alles esimesi samme, mingi retrospektiivse osa konverteerimise võimalus on tulevikus ehk siiski olemas.

Anaüütilise bibliograafia trükiväljaandeid (ilmunud kuni 1944. a)

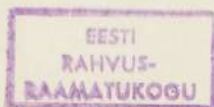
Antik, R. Estland in fremden Sprachen. Trt., 1936. 99 lk.

Baltische Monatsschrift (Baltische Monatshefte) 1859—1934. Verzeichnis der Aufsätze nach der alphabetischen Ordnung der Verfasser. Riga, (1936). 48 S.

Baltische Monatsschrift (Baltische Monatshefte). Register 1859—1939 zusammengestellt von Renate Wittram-Hoffmann. Marburg/Lahn, 1973. 254 S.

Blumfeldt, E., Loone, N. Eesti ajaloo bibliograafia 1877—1917. Trt., 1933—1939. 632 lk.

Eesti filoloogia ja ajaloo aastaülevaade. Trt., 1922—1938. (Aastakäigud 1918—1923, 1929—1931.)

Eesti põllumajandusliku ajakirjanduse bibliograafia. Tln., 1932—1934. Hektogr. (Aastakäigud 1919—1929, 1930—1932.)

Ferle, F. Bibliograph'scher Wegweiser durch die ostbaltische landwirtschaftliche Literatur seit 150 Jahren, inbegriffen die angewandte Botanik und Zoologie u. a. naheliegende Disziplinen wie Forstwirtschaft, Fischerei, Agrarpolitik. Riga, 1930, 52 S.

Genss, N. Bibliograafia judaica Eestis. Tln., 1937. IX + 80 lk.

Hollander, B. Bibliographie der baltischen Heimatkunde. Riga, 1924. 104 S.

Joandi, A. Eesti kultuurtehniline bibliograafia. 1901—1940. Tln., 1944. Hektogr.

Die livländische Geschichtsliteratur. 1879—1913. Riga, 1881—1913, 1923.

Normann, H. Eesti meditsiiniline bibliograafia 1918—1930 ühes piiraladega. Trt., 1932. VIII + 218 lk.

— " — 1931—1932. Trt., 1933. VIII + 128 lk.

— " — 1933—1934. Trt., 1935. X + 184 lk.

Register zum Inland 1836—1863. Dorpat, 1875. 52 S.

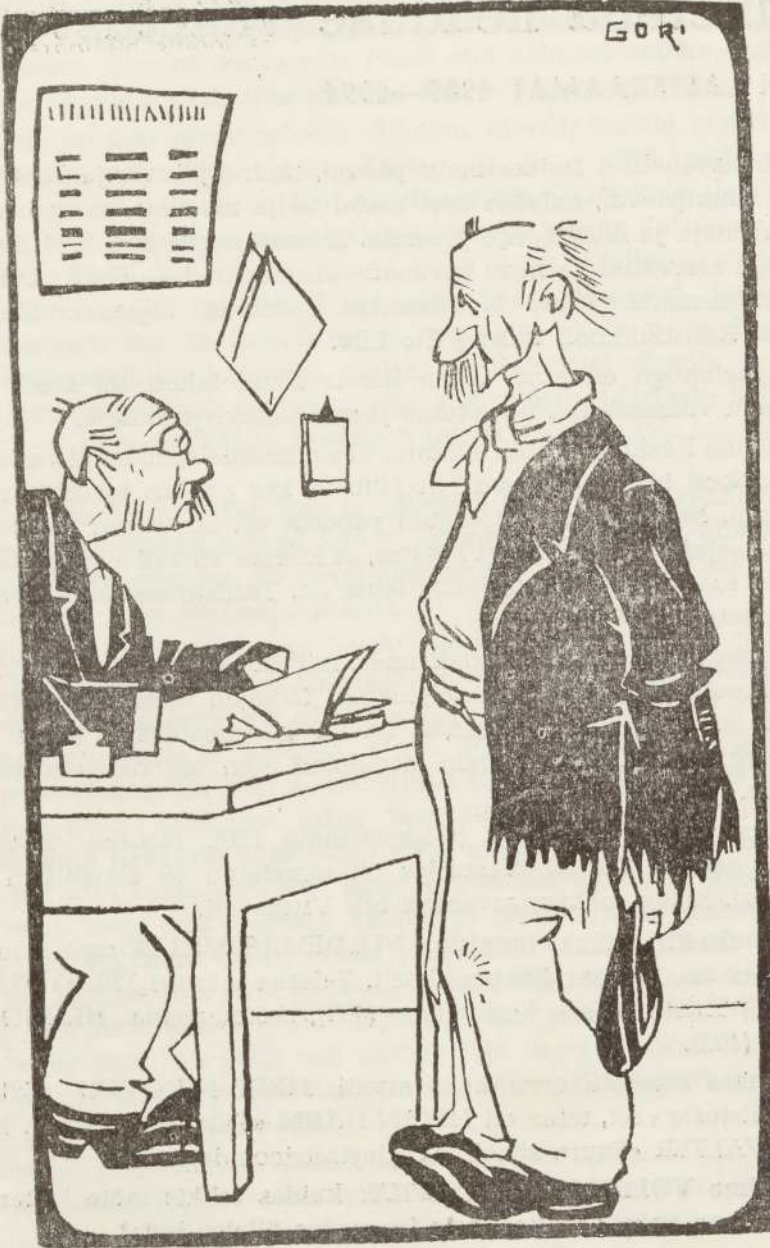
Winkermann, E. Bibliotheca Livoniae historica. 2. Ausg. Berlin, 1878, XVIII + 608 S.

PAREM AMET

«Või sis nüüd tuleva varsti need riigivolikogu vallmised. Ja-jah! Ma vali ete oma põltsi kah sinna, ega's tal kodu seakarjan kah paremb ole sugugi.»

GOR'

«Tere, trastul! Kas teil ministrit tarvis ehk läheb?»

«Olete peast põrunud?!»

«Ei seda küll ei ole aga kui ta peab just peast põrunud olema, siis ma saadan oma vennal!»

Tunnetada headuse väärtust

PARIM LASTERAAMAT 1989—1991

Rahvusvahelisel lasteraamatu päeval, muinasjutuvestja H. Chr. Anderseni sünnipäeval, antakse igal aastal välja maailma parima lasteraamatu kirjutaja ja illustreerija preemia. Esimest korda anti Eesti Lasteraamatukogu eestvõttel ka meie parimaile oma auhind — Oskar Lutsu tunnustatud lasteraamatutegelane Nukitsamees raamatut lugemas. Skulptuuri autor on Kunstiülikooli tudeng Elo Liiv.

Raamatukogu direktori Anne Rande sõnul taheti sel moel juhtida tähelepanu viimasel ajal hooletusse jäetud lastekirjandusele.

Tallinna Raekojas võttis auhinna üleandmisele saabunuid vastu soovitusnimestikest tuntuks saanud hiir Hubert, kes pakkus igapäevale muinasjutukommi. Kommi ümber keeratud paberile oli kirjutatud lause Anderseni muinasjutust. Hiir Hubert hoiatas, et kommi võivad suhu pista ainult need, kes teavad, mis muinasjutust lause on. Teadsid vist kõik, sest kommid söömata ei jäänud.

Järgnes hiire «teaduslik ettekanne», millest saadi teada, et möödunud sügisel koostasid Eesti Lasteraamatukogu töötajad nimekirja 1989—1991 ilmunud lasteraamatutest, lisades sellele küsimustelehe, kuhu lapsed pidid märkima neile kõige enam meeldinud eesti lasteraamatu autori ja kunstniku.

Kokku saadi 4365 kirja (täiskasvanuilt 120). Noorim vastaja oli 4aastane, eakaim üle 80. Vastustes oli nimetatud 40 kirjanikku ja 77 kunstnikku. Kõige rohkem arvamusi tuli Virumaalt.

Parimaks kirjanikuks tunnistati **VOLDEMAR MILLER** oma raamatuga «Tilleprintsess», mis sai 499 poolthäält. Teisena märgiti **LEELO TUNGLA** raamatut «Kristiina, see keskmine» (492), kolmandana **HENNO KAO** «Oliüks» (402).

Parimaks raamatukunstnikuks arvati **PIRET NIINEPUU** «Saladuste puu» joonistuste eest, teine oli **LILIAN HÄRM** «Tilleprintsessi» ja kolmas **EDGAR VALTER** «Suure sõneluse» illustratsioonidega.

Küsisime VOLDEMAR MILLERILT: kuidas tekkis mõte lasteraamatuid kirjutama hakata ja kas laste tunnustus üllatas teda?

Laste tunnustus minu raamatule oli üsna ootamatu. Arvan, et suur osa selles on kunstnikul, kelle illustratsioonid on lastepärased ja värvikad. Meie lasteraamatute illustratsioonid on ju tavaliselt raskevõitu ja lastele arusaamatud.

Lastejutte hakkasin kirjutama kahel asjaolul: oma naise mõjutusel ja ka ajaviiteks. Naine oli omal ajal medõde ETKVLi lasteaias ning suvel lasteaiaga Käsmus öövalvetädi, kes õhtuti unejutte jutustas. Ta mõtles

need lood ise välja ja mina (elasin vastasmajas) olin sageli neis tegelane. Hakkasin ka ise kaasa mõtlema ja nii sündis sari Käsmu muinasjutte, millest mõnda jutustati ka lastele. Need olid kahjuks natuke raskepärased ja ma hävitasin nad, alles on vaid üks — «Kivivana troon».

Hiljem on mul olnud mõned väikesed sõbrad, kellele lugusid pajatasin. Nii sai teoks lasteraamat «Kiki», mis ilmus 1963. aastal. «Kiki» meeldis minu töökaaslastele, nad soovitasid edasi kirjutada. Järjeks pidi saama «Kiki koolis», kuid selle väljaandmiseks lootust polnud ja raamat jäi pooleli. Tulid ka vahele suured tööd nagu «Tallinna ajalugu» ja «Eesti raamatu ajalugu». Jutud aga olid ikka hinge peal. Tagantjärele olen mõistnud: see on ilmselt tarve end välja elada. Mitmel jutul on konkreetne poliitiline tagapõhi, näiteks «Mesilasriigi sünnil» — see on muinasjutt, mis selgitab stalinliku riigi sündi. Selle põletasin halval ajal läbiotsimise kartuses. Pärast kirjutasin uuesti, kahjuks tuli see halvemini välja.

Olin oma juttude peale tige ja põletasin nad ükskord vanniahjus ära. Kuid meeles hakkasid mõned ikkagi «kummitama» ja ma olin sunnitud nad uuesti kirja panema. Viimasel ajal tundub mulle, et nii olen põgenenud reaalsest elust muinasjutumaale.

Olin nagu kõik Saaremaa poisid «merehaige» — minust pidi saama meremees. Kuid ei saanud. Unistus elas aga edasi. «Merehundi jutud» tulid vägisi pärast seda, kui olin taas üle pika aja Saaremaal Tagamõisas oma lapsepõlvkodu külastanud. Mulje oli masendav: isegi põllud, kus ma lapsena mängisin, olid strateegiliste teede ehitamisega kruusaaukudeks muudetud. Möödunu ärkas taas ellu ja kuu aega hiljem ühel oktoobriõhtul hakkasid need jutud mind painama. Meie pere oli kolinud linna, kui olin seitsmeaastane. Kõik Tagamõisa inimesed ööbisid linnas käies meil. Need olid enamasti kalurid ja merd sõitnud mehed. Kümme aastat olin kuulanud õhtuti nende jutte, nüüd hakkasid nad elama, nii nagu ma lapsena olin neid kuulnud ja mõistnud. Kirjutasin lood üles ja lasksin neil mitu aastat seista. Lõpuks andsin nad ühe oma töökaaslase kätte, kelle 9aastane poeg nad huviga läbi luges. Töökaaslane kirjutas jutud puhtalt ümber ja soovitas viia kirjastusse. Poistejuttudest oli puudus ja minu omad võeti vastu.

See oli pöördepunkt. Sellest ajast peale ei tõrkunud ma vastu, kui mõni jutt mulle jälle «kallale tuli». Praeguseks on neid kogunenud juba 7–8 raamatu jagu.

Kuidas sündis «Tilleprintsess»?

Mind on pikka aega vaevanud üks mõte: mis on õigupoolest suur ja mis väike, sageli on väike suurem ja vägevam kui suur. «Tilleprintsessi» esimene, raamjutt sündis pärast seda, kui ma olin Eesti Raadio toimetajatele rääkinud Eesti ja tema kultuuri arengust nn väikeste inimeste varal. Siis küsiti mu käest järjekordselt, kas eesti rahvas jääb, ta on ju

nii väike. «Tilleprintsessi» esimene jutt ongi vastuseks sellele küsimusele. See seisis oma 5—6 aastat. Alles pärast «Merehundi juttude» ilmumist andsin järele ja kirjutasin teised jutud juurde. Neid oli rohkem, kui ilmus, aga viimane (Tilleprintsess kuningannana võidab sõja headusega) oli minu meelest nii hea lõpulugu, et ei saanud rohkem jutte sinna raamatusse panna. Pärast tundus esimene jutt mulle liiga pikana ja raskena, kirjutasin sinna kaks juttu vahele.

«Põhjanaan» on avaldanud palju mu jutte ja nüüd ei ole ma tõrkunud, kui jutt peab sünnib. Idee tuleb vägisi ja see on mäng, mida ma häbenen. Kui olen loo paberile pannud, siis tuleb edasi töö, mis on ühtlasi ka mäng: hakkab mõtlema, kuidas laps mu jutust paremini aru saaks. Püüan kirjutada lihtsalt. Suur tähtsus on minu arvates ka lause kõlal. Mõnikord ajan taga alliteratsiooni ja assonantsi, et lause hakkaks laulma. Hädas olen sellega, et lause tahab tulla liiga pikk, siis pean teda lahutama. Iga kord, kui oma juttudega lastele esinen, näen, et ikka veel ei kõla nii hästi, kui peaks. Hiljuti esinesin väikestele õpilastele Nõmme koolis. Leidsin, et rääkida ja kirjutada on kaks ise asja.

Olen kirjutanud ka valmilaadseid jutte loodusest, näiteks «Suur žürii». See räägib kevadisest metsast, mis on kära täis. Tehakse žürii, et otsustada, kui palju ja kuidas keegi tohib laulda. See jutt kasvas välja poliitilisest situatsioonist, kus kirjanduse, kunsti ja muu säärase koht määrati sageli ülevalt, nende poolt, kes asja ei tundnud. Võib-olla on poliitiline tagapõhi ka minu seni avaldamata lugudel aastaegadest ja nendevahelisest võitlusest.

«Põhjanaan» tahaks avaldada jutte puberteedialistele ja veidi vanematele. Nii on hakanud mu peas ringlema mitmed lood poiste ja tüdrukute suhetest. Põhiliselt on seal tähtpäevade ja kommete kirjeldused, millele lisandub ka väike armulugu. Kahjuks on üks mapp nende lugudega kaotsi läinud ja sari on pooleli.

Laste hea hinnang on mulle siiski nii palju andnud, et ma enam ei häbene muinasjuttudesse pagemise lapsikust. Seetõttu on mitu ammust ajast meeles mõlkunud juttu taas ellu ärganud ja ma olen nad kirja pannud, teades küll, et avaldamisvõimalusi pole.

Ma ei pea end kirjanikuks, vaid kirjutajaks. Kirjutamisvajadus istub mul sees, olen nooruses olnud ka ajakirjanik, olen alati kõigele aktiivselt kaasa elanud, kuid olen kaua olnud see, kelle kirjatükke ei avaldata. Et mõni asi endale selgeks teha, olen sageli pidanud selle läbi kirjutama. Enamik neist artikleist on avaldamata. Üks kaudne viis, kuidas asjad endale selgeks teha, on ka lastejuttude kirjutamine. Aitab ka huumor — kus kõige hullem, otsi üles naerukoht. Kui mure koos selles peituva naeruväärsusega kirja pandud, saan temast üle.

Ma ei kirjuta põhimõtteliselt ühtki kurja lugu, eriti praegu, mil domineerivad õelus ja kurjus. Minu lugudes saavad headus ja viisakus alati

ülekaalu. Viisakus on tugevam kui rusikas. Mulle ei meeldi ka «kurja võõrasema» lood. Meil on praegu paljudel lastel võõrasema ja miks me peaksime häälestama last kohe algusest peale võõrasema vastu — too võib ju ka hea olla. Ma ei taha kirjutada midagi niisugust, mis inimest ette kurjusele häälestab. Lugeja peab tunnetama headuse väärtust. Headus, korralikkus, ilu ja viisakus on jõud. Headus peab aga olema selline, et ta ei suru ennast peale, ei nõua tunnustust. Õige headus tuleb vaikselt, nii et sa ei märkagi ta tulekut.

Üles kirjutanud ENE RIET

Jüri Parijõgi — 100

2. septembril 100 aastat tagasi sündis Virumaal Kunda-Malla vallas Siberi külas Jüri Parijõgi — laste- ja noorsookirjanik, följetonist, tunnustatud pedagoog, üldõpetuse algatajaid Eestis.

Pedagoogina töötas J. Parijõgi Virumaal, Rakveres, Tartus. Seetõttu on tal ka palju õpilasi ja kolleege. Helge mälestuse on jätnud tema huvitavalt koostatud kirjandus- ja ajalooõpikud, kuid mõistagi ka jutud ja muinasjutud.

Küsisime Jüri Parijõe õpilaselt, Rakvere Õpetajate Seminari direktori Voldemar Raami pojalt VILLEM RAAMilt, mida ta mäletab oma õpetajast ja seminarielust üldse.

Me läksime isaga Rakverre 1921. aastal, kui isa määrati Rakvere Õpetajate Seminari direktoriks. Järgmisel aastal tuli harjutuskooli juhatajaks Jüri Parijõgi.

Esimest korda sain temaga kokku ühel vahetunnil — meid kutsuti klassi, et tutvustada uut õpetajat. Ta pani meid ritta seisma ja kõndis meie ees marsisammul. Parijõgi oli just tulnud Vabadussõjast, seljas oli tal must frentš (ohvitseri munder), mingid pagunid ka veel peal. Ta oli väga sõjamehelik. Üldse oli ta kategooriline, samal ajal aga heatahtlik ja pehme südamega. Väga raske on teda iseloomustada — mida keerulisem on inimene, seda raskem tema kohta midagi kindlat ütelda.

Elasime seminari hoones. Alumisel korrusel oli isa korter, Parijõgi elas teisel korrusel. Parijõe meeldis aknast vaadata, mis poisid õues teevad. Mäletan, kuidas ta kord hõikas mulle ülevalt aknast (lõhkusin parajasti emale puid): «Kuidas sa puud katki saad?» Ma mõtlesin tükk

aega, mida ta tahab, siis taipasin ja vastasin: «Kahel põhjusel: esiteks kiil, teiseks inerts.» — «Mis on inerts?» küsis ta seepeale. Tihti ajas ta niiviisi läbi akna juttu — see oli tema komme õpilastega suhelda ja oma tähelepanekuid teha.

Mina ja kõik koolivennad leidsime temaga hiljem hea kontakti ja saime tema loomingu sõpradeks. Tema jutud, eriti «Tsemendivabrik», on puhtalt seotud meie eluga. Rakvere seminari hoone olid lõhkunud venelased ja kool viidi üle Malla mõisa. Parijõgi on sündinud Malla vallas. Kunda tsemendivabrik oli tal nagu oma kodu.

Kunda sadamas oli palju transportpurjekaid. Poisid läksid kevadel merele laevapoisteks ja tulid sügisel tagasi. Parijõgi saatis meid tihti peale laevapoistega juttu ajama. Internaat asus samuti Malla mõisas ja Parijõgi elas koos poistega.

Teisel õppeaastal läksime tagasi Rakverre, elasime seal kõrvuti korterites ja saime tihti kokku. Parijõgi sai kaasõpetajatega väga hästi läbi. Eesti aja lõpul oli väga raske leida haritud õpetajaid. Katsetele tulijad saadeti harjutuskooli Parijõe juurde, kes ajas nendega juttu. Võeti tööle lõpmata toredad inimesed, kes kasvatasid ümber kogu meie kooli, kogu selleaegse õpilaskonna. Näiteks Eduard Ole, kelle innustusel hakkasid kõik maalima. Igal klassil olid oma kunstinäitused — kõik olid hiigla vaimustatud. See oli meie jaoks imedemaa.

Parijõel oli isaga kokkulepe hakata arendama töökasvatust. Töökooli põhimõte on töövihik. Esimesed töövihikud koostas Parijõgi.

Koos Olega tuli meie kooli teine huvitav mees — käsitööõpetaja Theodor Brandt. Ta tundis igasuguseid eritehnikaid, näiteks paberivooli ja paberilõikamist, millega siis tegeldi töökoolis iga päev.

Kolmas õpetaja, Theodor Andresson, tegi kõigist suusatajad. Igas klassis oli vähemalt 30 paari suuski, suusatati igal võimalusel. Koolimaja taha ehitati omaette saun. Pärast suusatamist käidi saunas, siis mindi koolimajja ja õpiti massaaži.

Sel aastal ilmusid Parijõe esimesed novellid. Olime neist hiiglamoodi vaimustatud.

Parijõgi ajas alati rahulikult juttu. Kui vaja, siis noomis vaikselt, iialgi ei solvanud kedagi. Seminaris oli üldse õpetajal keelatud õpilast alandada, pilgata või tema kallal norida. See oli tohutu väärtus, millele kahjuks tänapäeva koolis tähelepanu ei pöörata.

Parijõgi ärgitas meid ka raamatuid ostma. Raamatute kogumine ja teatris käimine olid meie koolis kaks suurmoodi. Käisime laupäeviti «Estonia» teatris, olime teatrimaailmaga täielikult kursis. Parijõgi ja mu isa korraldasid seminaris ka näitemängukursusi, olen kolmes etenduses kaasa mänginud. Kursust juhendasid tuntud näitlejad — kujutage ette, mida see tähendas lastele!

Kuidas valiti seminari õpilasi?

Range nõue oli hea tervis, arstlik läbivaatus oli kohustuslik. Teiseks tingimuseks oli laulmisoskus, kolmandaks mingi pilli mängimise oskus või vähemalt soov pillimängu õppida. Seminaris õpetati klaverit ja viiulit.

Iga õpilaskandidaadiga vesteldi, et teada saada tema üldine intelligentsus. Vestlemas olid tavaliselt kooli direktor, Parijõgi ja füüsika-matemaatikaõpetaja. Kui õpilane oli kaks aastat tublit tööd teinud, määrati talle stipendium. See oli vist 100 marka. Õppemaksu koolis ei olnud, internaat oli prii.

Koolimetoodika ja -didaktika on küllalt keerulised asjad — viimasel ajal pole neist üldse räägitud. Rakvere Õpetajate Seminaris oli ühiselt välja töötatud oma õpetamismetoodika — tööõpetus ja töövihikud. Tööõpetuse kohta on ilmunud eraldi raamat. Töökoolis oli peamine leida õnnestunud teema ja see õpilastele huvitavaks, problemaatiliseks teha. Õpilased peavad ise mõtlema, ise töötama, ise arutama probleeme, mitte nii, et tuviparv tuleb kooli, midagi korratakse järele ja keegi ei tunne huvi, mis välja tuleb. On vaja panna inimene iseseisvalt tööle. Valisime igal aastal õpilasvanema, kes võttis hääleõiguslikuna osa õppenõukogu tööst. Ise toimetasime oma kooli ajakirja ja korraldasime kontserte. Meil oli oma meeskoor, mida ka ise juhatasime.

Õpilased ja õpetajad käisid omavahel tihedalt läbi, kõik oli üks seltskond. Käisime ka koos kooliõdedel ja -vendadel külas. Üks kooliõde elas Aa vallas, tema juures käimise kirjutas Parijõgi jutustuse «Suuskadel Vallastesse» (1932).

See on ideaalne vahekord, kui õpilased ja õpetajad on võrdväärsed. Õpetajad ei tohtinud ka vahetunnil hoida omaette, vaid pidid koos õpilastega jalutama ning nendega vestlema. Ula joosta ei tohtinud, pidi jalutama või võimlema.

Parijõgi rääkis meile palju ka möödunud aegadest. Tegime Rakvere Vallimäele koos kaks savist maketti, katsime need liiva ja kruusaga. Algul Liivi sõja aegse, hiljem orduaegse. See oli suur ühistöö.

Parijõgi abiellus Rakvere päevil meie võimlemisõpetaja Elsa-Anette Langeriga. Naine suri varsti pärast oma mehe mõrvamist.

Küsitlised ENE RIET ja ENE KÜTT

Arvid Järnefelti looming Eestis

MALL REINOLD

Soome kirjanduses seisab auväärsel kohal Arvid Järnefelt (1861—1932) oma sügavalt vaimse ja aatelise loominguga. Võime tõdeda sedagi, et Soome uurijate huvi Järnefelti isiku ja elutöö vastu näitab pidevat tõusutendentsi (Arvid Järnefelt. Kodin suuret klassikot. Espoo, 1986. Tutkimuksia ja kirjoituksia Arvid Järnefeltista. S. 642—644).

Eestis on A. Järnefelti teosed kahjuks jäänud viimastel aastakümnetel kirjastajate ja kirjandusteadlaste tähelepanust välja ning meie kaas-aegne lugeja ei tunne tema loomingut. (Varasemaid tõlkeid leidub vist üksnes Tallinna ja Tartu suuremates raamatukogudes.) Aga kas just tänane Eesti ei oota Järnefelti-taolisi isiksusi? Just nüüd, kui pragmatism on muutunud lipukirjaks ja eetilisus surmaohus, tuleks otsida vastu-kaalu jäävatest väärtustest.

Arvid Järnefeltil on ühtlasi põnev perekonnalugu. Ta põlvneb isa poolt rootsi põlisaadlist (Alexander Järnefelt tõusis Soome kindraliks ja senaatoriks), ema poolt (Elisabeth Clodt von Jürgensburg) baltisaksa iidsest, kuid eelarvamustevabast suguvõsast. Emapoolse liini kaudu voolas perre ka tugev annus kunstnikuverd — nii ema onu kui vend olid Peterburi tuntud kunstnikud. Alexandri ja Elisabethi liidust võrsus soome kultuurile koguni kolm kuulsat venda — kirjanik Arvid Järnefelt, helilooja Armas Järnefelt ning maalikunstnik Eero Järnefelt. Võimeka kunstikriitikuna tegutses vanem vend Kaspar ning õest Ainost sai Jean Sibeliuse abikaasa.

Arvid Järnefelti oodanuks õigusteadlase ja riigiametniku karjäär (kaitstes 1890. a Moskvas teaduslikku kraadi õigusteaduses), kui ta ellu poleks toonud otsustavat pööret süvenemine Lev Tolstoi ligimesearmastuse ja eetilise enesetäiustamise ideedesse. Sellest kirjutab Järnefelt ise pihtimuslikus teoses «Heräämiseni» («Minu ärkamine») 1894. a. Seades eesmärgi toetuda elus üksnes oma kätetööle ja vaimujõule, siirdus kirjanik maale — Lohjale, kuhu ostis Rantala talukoha. Samal ajal oli Järnefelt püsivas kirjavahetuses oma ideelise õpetajaga ning ta külastas Lev Tolstoid ka Moskvas. Loojana on Järnefelt aga täiesti isikupärane, ja kui teda sageli kõrvutatakse veel oma kaasaegse Juhani Ahoga, siis pigem kirjandusloolise suuruse tõttu — kirjanikena on nad erilaadsed.

Eesti allikad näitavad tihedat seost ka A. Järnefelti ning Gustav Suitsu vahel, millest ilmneb Suitsu varane huvi ja püsiv kiindumus Järnefelti loomingu vastu.

Peatugem kirjaniku teoste omaaegsel vastuvõtul Eestis. Teatavasti oli kuni saatusliku 1940. aastani meil Järnefelti teoste tutvustamine intensiivne ja ta isik populaarne.

Kirjaniku esikromaan «Isamaa» (1893), mis vastandab tõelise isamaa-armastuse hüüdlausestel põhinevale isamaalusele ning kutsub illusioonide maailmast tegude juurde, jõudis Eestisse «Postimehe» veergudel Kustas Vahuri tõlkes 1903. a pealkirjaga «Tema arm». Tõlkija pseudonüümi taga peitus Gustav Suits, tollal gümnaasiumiõpilane. Pealkirja muutmise tingis tsensuur. Tõenäoliselt oli G. Suits ka romaani retsensiooni autor. Ta tunnistab ainuõigeaks ohvrimeelse armastuse kodumaa vastu ja hindab Järnefelti aadete sügavust ning iseteadvust («Postimees». 8. X 1903, nr. 226). Nimelt tõi kirjanik romaanis kujukalt välja erinevused ja lahknevused Soome rahvusliikumises nn vanasoomlaste ja noorsoomlaste vahel. Esimeste omaaegsetest teenetest hoolimata kuulub Järnefelti sümpaatia radikaalseile noorsoomlasile, kelle sihiks oli täielik demokraatia ühiskonnas. Eriti kritiseerib ta vanasoomlaste ülimuslikke võimutaotlusi.

Eesti Vabariigis avaldati «Isamaa» uuesti 1926. a Eesti Kirjanduse Seltsi Noorsookirjanduse sarjas G. Suitsu, nüüd Tartu Ülikooli õppejõu eessõnaga. Suits analüüsib siin üksikasjalikumalt teose kultuuriloolist tausta ja juhib tähelepanu peategelase Heikki Vuorela arengu meisterlikule kujutamisele. Maalt linnaharitlaskonda tõusnud kangelane jõuab ennastülendava isamaa-armastuseni alles läbi ränkade siseheitluste, auja võimutahte mahasurumise. Kuid nüüd on ta suuteline kinkima isegi oma pärustalu seal elavatele ja töötavatele inimestele.

G. Suits pöördus lausa üleskutsuvalt eesti noorsoo poole: «Oled sa küllalt sügavalt vaadanud oma hinge põhja? Oled sa kindel, et sinust ei saa sõna-isamaalist haritlast, libarahvuslikku kupeldajat, härrasuhket koormate veeretajat põhiväärtusi loova töörahva õlgadele? Kas armastad sa oma kodumaad, oma sugurahvast ja rahvusriiki omakasulist tasu ootamata kaasaelamise või kaasatetegutsemise eest? Või jälle pead sa neid kalliks niivõrra, kuivõrra neilt võtmist on su aineliseks mugavuseks ja isekaks meelega?» G. Suitsu pöördumise igihaljus ei vaja kommentaare.

Kirjandusteadlane August Palm hindas romaani soome kultuuriloost suursündmuseks Eestis ning tõstis esile G. Suitsu head tõlget ja eessõna («Vaba Maa». 29. I 1927, nr. 24). Ühtlasi on viidatud Eino Leino esseele Järnefeltist, kus öeldud: «Laiemalt pole veel keegi meil Soome rahvushinge kujutanud, sügavamini ei keegi rahvaliidumist tõlgitsenud ja käsitanud...»

Järgmisena jõudis eesti lugejani A. Järnefelti teos «Maa-ema lapsed» (Soomes 1906. a), mis käsitleb tollase soome ühiskonna teravat probleemi — maaküsimust. Romaan avaldati eesti keeles 1909. a nii ajalehes «Virulanen» kui eri raamatuna «Mõtte» kirjastuse poolt (väljaandjaks Juhan Lilienbach). Kandvaks sümboliks on teoses kujund Maa-emast — inimkonna toitjast. Kirjanikku vaevab soome torparite käekäik: tegelike väärtuste loojad olid jäetud maata. Teose ideoloogilises lahenduses toetub

ta ameeriklase Henry George'i maareformi teooriale. Nimelt väitis viimane, et vaesust on võimalik likvideerida maast saadava tulu maksustamise ja õiglase jaotamisega inimeste vahel, eeldusel, et maad harida soovijad peaksid ka maad saama. Üks teose peategelane ongi haritud maaomanik, kes tunnetab vajadust jagada torpareile maad.

Sugestiivse pildi loob kirjanik Kinturi Janne pere saatusest. Isade kodust väljaetatud torpar tunneb end lõksu sattunud hiirena, keda piimlemisest vabastab vaid surm. Liigutavad on Kinturi surmaeelsed nägemused ja viimane kokkusaamine naisega.

Romaan äratas Soomes elavat ja ägedat vastukaja. Ühelt poolt peeti nii H. George'i kui A. Järnefelti ideid utoopilisteks, teisalt tunnistati torparite küsimus kiiret lahendust vajavaks ja hinnati kõrgelt teose kunstilist jõudu. Kinturis nähti soome kirjanduse inimkujutuse parimat saavutust (V. A. Koskenniemi. «Uusi Aura» 1911). Eestis sai teos kohe tunnustuse osaliseks. «Postimehes» (9. I 1910, nr. 6) rõhutati: «Kirjanikule omane inimesearmastus ja soe osavõtmine vaesema rahva vastu tulevad ka siin [— —] ilmsiks, ning raamat on nii võimsalt kirjutatud, et ta ka lugeja pääle selles sihis mõju avaldab.»

Inimese õiget vahekorda maaga pidas Järnefelt üldse väga oluliseks. Seda teemat oli ta käsitlenud varemgi romaanides «Veljekset» (1900, «Vennad») ja «Helena» (1902) — mõlemad meil tõlkimata —, mille kangelased oma elueesmärgi ja õiglust otsides Rousseau' ja Tolstoi õpetusile kõige lähemale jõuavad. Järnefelti meelest on inimene loodusest ja maast lahutamatu, alles ühendusest maaga saab ta oma harmoonilise tasakaalu kätte.

Publitsistlik teos «Maa kuulub kõikile» (1907, «Maa kuulub kõigile») oli otseselt ajendatud Lauko torparite streigist, mille põhjustasid väljakannatamatud elutingimused ning mis lõppes torparite väljatõstmisega nende põliskodudest. Eestis avaldati teosest katkend pealkirja all «Imelikul mäel» («Töö Lipp, 25. X 1917, nr. 113), milles kirjanik kinnitab prohvetlikult — õigus maale on inimesel, kes maad harib.

Tugeva ajaloolise romaani «Veneh'ojalaiset» (1909) tõlkimist pidurdas Eestis tsensuur. 1910. a kirjutati: «Üks kirjastusäri soovis «Weneh'ojalasi» kirjastada, kuid püha Wenemaa «kitsad väravad» andsiwad juba ennem mõista, kui tööga weel peale polnud hakatud, et see eestlastele mitte ei kõlba.» («Näitelava», 1910, nr. 9. Lk. 139.)

«Veneh'ojalastes» annab kirjanik laiahaardelise pildi Soome elust — vabadest maaharijatest linna tõrjututeni, samuti Helsinki arengust. Fookuses on siiski Soome ajalugu 1870ndaist aastaist kuni 1905.—1907. a revolutsiooniliste väljaastumisteni. Teose peategelasel, revolutsiooniüritusele pühendunud kapten Hannesel, oli konkreetne prototüüp — 1905. a rahvuskaardi, hiljem punaste väesalkade juht Johan Kock, kes pärast

Viapori ülestõusu nurjumist 1906. a pages Ameerikasse. Kirjanik laseb oma kangelasel läbi elada inimliku katastroofi: ta ligimesearmastus satub vastuollu revolutsiooniga kaasneva vägivallaga. A. Järnefelti kohta on öeldud: «Ta maailmaparandusprogramm oligi radikaalse, passiivse anarhisti programm, milles samal ajal suur idealism ja optimism.» (M. Kanninen. Arvid Järnefelt maakysymyksen käsittelijänä. Helsingissa. 1940. S. 69.) Romaan tekitas muide J. Kockis ääretut meelepaha.

Kuigi A. Järnefelti tuntumaid biograafe Pekka Häkli on teda nimetanud vastuvoolu ujujaks — murrangutaotlejaks, ei saavutanud kirjanik otsest edu ühiskonnaelu muutjana. Ta pettus nii 1905. kui 1917. a revolutsioonis. Ka tema kuulsad väljaastumised kirikus 1917. a tekitasid inimestes pigem hämmingut kui arusaamist. Kuid austust väärivad kirjaniku eetiline kindlameelsus ning kutse ligimesearmastusele ka kõige tooremal ajal, ja suur on Järnefelt ülekohtu all kannatavate inimeste ning otsiva inimhinge kujutajana.

Menukas oli Järnefelt samuti näitekirjanikuna. Eestis ei ole tema näidendeid avaldatud, kuid kuuldus tragöödia «Titus» (1902) edust nii Socmes kui välismaal ulatus ka Soome lahe lõunakaldale. 1910. a reageeris ajakiri «Näitelava» (toimetajad Paul Pinna ja Theodor Altermann) elavalt näidendi lavastusele Soome Rahvusteatri. Tundmatuks jäänud retsensent võrdles ajakirjas Järnefelti dramaatilist annet Ibseni ja Strindbergi omaga («Näitelava». 1910, nr. 8. Lk. 118). Tragöödia näitab võimu hävitavat toimet inimesele. Rooma keiser, Jeruusalemma hävitaja Titus, «... kelle õnne ihaluseks oli olnud keisriks pääsemine ja keda selle saavutamiseks polnud heidutanud isegi isa teelt kõrvaldamine, ehmuib kristlasest orja väitest, et suurim heategu enese ja teiste vastu on loobumine võimust» (O. Kallio. Uudempi suomalainen kirjallisuus. II. Porvoo, 1929. S. 125). Raevuhoos tapab Titus orja, kuid sisepiinad takistavad tal edasi olemast võimukas keiser. Ristiusuliste valitud teed ei suuda ta samuti lõpuni käia ning lõpetab oma elu enesetapuga.

Järgmise jälje Järnefelti loomingust leiame 1919. a ajakirjast «Odamees» (toimetaja F. Tuglas). Teades Tuglase sümbolismiharrastust, on Järnefelti sümbolistliku novelli «Valguse ja õnne laps» avaldamine selles ajakirjas ootuspärane. Ereda kujutuse on novellis leidnud elu sünge paradoksaalsus — hiirepesakonnale kõikvõimsana näiv inimene on end üles poonud. Mainigem, et soome kirjandusteadlased peavad A. Järnefelti üheks tugevamaks sümbolistiks. Tema sümbolistlik novellikogu «Elu meri» (1904) ilmus Eestis tervikuna alles 1930. a Alma Selge tõlkes. Leiame sealt ülevaid inimarmastuse väljendusi, nagu «Tema ja mina», «Kündja», «Õunapuu», piibliaineline «Viimane õhtusöök», niminovell «Elu meri».

Aastad 1911—1917 on kirjanikul küllalt viljakad, ehkki kunstilises mõttes pole nende aastate looming varasema vääriline, segama kipub

ideelise taotluse läbinähtavus. Suurima lugejamenu saavutas sel perioodil Hilja Kahila varjunime all ilmunud «Onnelliset» («Õnnelikud»).

1917. a ja järgnev Soome kodusõda mõjusid aga Järnefeltile niivõrd masendavalt, et ta vaikis mitu aastat. Alles pikem reis Lääne-Euroopasse, värsked kunstielamused ja mõjutused äratasid temas uue loomispuhangu. A. Järnefelt tuli taas ilukirjandusse 1925. a tervikliku ning sügava romaaniga «Greeta ja hänen Herransa» («Greeta ja tema Issand»), millega ta tõusis Soome 1920ndate aastate esikirjanikuks. Samal ajal tekkis ka Eestis uuesti huvi Järnefelti loomingu vastu. 1926. a taasavaldati «Isamaa», 1928. a ilmus koguni kaks teost kirjaniku viimasest loomeperioodist. Helmut Pürkop tõikis psühholoogilise jutustuse «Huligaan» (Soomes 1926), mida kannab kirjaniku usk inimloomuse headusesse ja millest aimub «inimhingede salapärast ühtekuuluvust üle seisuste ja saatuste piiri» (A. Suits. «Looming». 1930, nr. 4. Lk. 457). Sama jutustus avaldati 1930. a uuesti A. Selge tõlkes.

A. Järnefelti psühholoogiline romaan «Minu Marta» (1927) ilmus eesti keeles juba järgmisel aastal A. Selge tõlkes. Romaani aine oli kirjanik saanud tõestisündinud mõrvajuhtumist. Kire hukutavale ja laastavale jõule on romaanis vastandatud puhas ja õilistav armastus. Sündmustikult on teos põnev, dramaatiliselt pingestatud ja intensiivne, suur roll on kanda alateadvusel ja müstikal. Romaan on küpse meistri ehe saavutus, mida ka vastavalt hinnati. «Pühapäevalehes» kirjutati: «Oma kodumaal Järnefelti uus teos on saanud osaks sooja vastuvõtu ja Soome riikliku auhinna, loodetavasti meilgi seda teost loetakse suure huviga.» («Pühapäevaleht». 10. II 1929, nr. 6. Lk. 7.)

Seejärel, 1931. a, jõudis eesti lugeja kätte romaan «Greeta ja tema Issand» kirjanik Mart Raua vahendusel. Teos, millega Järnefelt taas võimsalt kirjandusse tuli, sai väärilise vastuvõtu haritud lugeja poolt siingi. Marta Sillaots tõstis esile romaani talletatud «vaimlist sisu, mis [—] hingestab». («Naiste Hääl». 1931, nr. 6. Lk. 84—85.) Ja Paul Hamburg (Ambur) tegi tabava kokkuvõtte: «Järnefelt on sellesse teosesse suutnud panna [—] sügavat rootsi ja soome rahva hinge ning rahvaelu lihtsuse mõistmist. Kogu teos on psühholoogiliselt sügav ja haarav.» («Eesti Kirjandus». 1931, nr. 9. Lk. 490.)

Põhiprobleemiks romaanis on vananeva naise hingeline võitlus saavutamaks avaramat elutunnetust ning sallivust teiste vastu. Ühtlasi on puudutatud paljut olulist soome ühiskonnas: rootsi ja soome hingeelu ja traditsioonide vastuolusid, tüliõunaks olevat keeleküsimumust, uue vaimu ja mõtlemislaadi teket maal ning keerulisi ajasündmusi kuni Soome kodusõjani välja. Soomlaste elukeskkonda siirdunud rootsi perekonnal, eriti peakangelasel Greetal, tuleb ajalisel ja hingeliselt läbida pikk tee ja sel teel aitab tal raskusi ületada usk Issanda halastavasse ja kõikemõistvasse südamesse. Suur roll romaanis on inimlikul armastusel, mis viib Greeta

poja Helge ja soomlanna Maija abieluni, kuid ka selle abielu traagilise lõpuni. Optimistlikumaid värve lisab võimalus näha Helge ja Maija pojas harmoonilisemat soome-rootsi kooslust. Teos on algusest lõpuni nauditav, kantud kirjaniku peenest psühholoogipilgust. Romanis on nii hingeliigutavat ja helget kui ka sünget ja dramaatilist, argielu masendavat jõhk- rust. Kõigest hoolimata õhkub teosest palju soojust ja kõlama jääb opti- mistlik tonaalsus. Meie tänasele lugejale oleks seda teost hingekosu- tuseks hädasti tarvis.

(Järgneb)

Torontos asutati raamatukoguhoidjate koondis

Eesti Vabariigi taastamisega tekkis Torontos asuvate kutseliste raa- matukoguhoidjate hulgas huvi koonduda Eestiga kontakti loomiseks ja eestlaste abistamiseks. Lumetormile vaatamata tuli märtsis Tartu College'i ruumes kokku kümme inimest, kes otsustasid luua erialase koondise. Teadaolevalt asub Toronto piirkonnas vähemalt 25 raamatukoguhoidjana töötanud või töötavat inimest.

Uue koondise sihiks on tutvuda raamatukogundusega Eestis ja seda igakülgselt abistada. Juhatus valiti koosseisus: kaasjuhatajaks Silvia Prii ja Aino Müllerbeck, sekretäriks Alliki Arro. Otsustati koos käia kümme korda aastas. Aino Müllerbeck luges ette kirja Helgi Vihmalt Eesti Rahvusraamatukogust. Eestis on koostamisel raamatukoguhoidjate elulooliste andmetega nimekiri, mida soovitati ka siin teha. Vastava ankeedi koostamine jäeti Kaili Sermati hooleks.

Otsustati soovitada kaasmaalastele Läänes saata välismaist perioodi- kat Eestisse, kuna sealsetel raamatukogudel puudub valuuta selleks ots- tarbeks. Tulevikus on kavas luua fond, mis võimaldaks teatmeteoste han- kimist raamatukogudele Eestis. Aino Müllerbeck tutvustas ka ajakirja «Raamatukogu», millele soovitakse kaastööd ka siit. Koosolijad panid ka aluse erialase oskussõnavara kontrollimiseks.

Asjahuvilistel palutakse ühendusse astuda Silvia Priiga (tel 921-3287) või Aino Müllerbeckiga (444-7723).

Ajalehest «Meie Elu», 7. 05. 1992

GORI

«Selle riideräbala väärtus on 2 krooni. Fange see vaateaknale ja
lisa ge juurde seuel: «Enne 15 krooni — nüüd 10 krooni 75 senti.»

Fungitsiidid hallituse tõrjes

KURMO KONSA, URMAS KOKASSAAR

Tartu Ülikool

Jätkame raamatukogudes ja arhiivides levinud biokahjustuste käsitlemist (vt «Raamatukogu» nr 1, 1991, lk 65—68). Iseloomustame lähemalt mikrosete tõrjeks kasutatavaid fungitsiide ning tutvustame mõningaid meetodilisi võtteid nende rakendamiseks.

HALLITUSSEENED — PEAMISED BIODESTRUKTORID

Paberi kahjustajatenä on tänapäeval tuntud üle 300 hallitus- ehk mikrosete liigi. Nende tõrje on üpris keeruline. Esiteks: mikroseted paljunevad nii vegetatiivselt, st seenemütseeli tükikestega, kui ka spooride ehk eostega. Viimased levivad hõlpsasti õhu kaudu ning on väga vastupidavad, säilitades eluvõime aastakümneteks või -sadadeks. Teiseks: mikroseted on võimelised kasvama igasugustel materjalidel — paberil, nahal, pärgamendil, riidel, liimil, trükivärvil jne. Kolmandaks: hallitusseened taluvad hästi erandlikke keskkonnatingimusi — kuivust, happelisust, aluselisust, madalat ja kõrget temperatuuri. Nende areng võib küll peatuda, kuid eluvõime säilib.

Niisiis on lihtsam biokahjustusi ära hoida, luues hoidlates mikrosete levikuks ebasoodsad tingimused. Parimateks hoiutingimusteks loetakse temperatuuri $18 \pm 2^\circ\text{C}$ ja suhtelist õhuniiskust $55 \pm 5\%$. Hallitusseente arengut soodustab suhtelise õhuniiskuse kasv, mis kaasneb peamiselt temperatuuri järsu muutumisega.

Kuidas aga toimida siis, kui säilikud on hallitusseente poolt juba kahjustatud?

FUNGITSIIDID KUI HALLITUSSEENTE TÕRJEVAHENDID

Fungitsiidid on keemilised ühendid, mida kasutatakse seenkahjustuste tõrjeks. Et fungitsiidid efektiivselt toimiks, peavad nad vastama teatud nõuetele. Fungitsiid peaks hävitama nii mikrosete mütseeli kui ka spore, sealjuures aga ei tohiks ta mõjutada kasvusubstraati, st paberi, nahka, pärgamenti jne. Tuleb arvestada, et enamik kasutusel olevatest fungitsiididest on inimesele mürgised, seega tuleks silmas pidada järgmist:

- 1) võimaluse korral vahetada toksilised ühendid vähem toksiliste vastu;
- 2) kasutada vähe- või mittelenduvaid ühendeid;
- 3) vältida desinfektori otsest kokkupuudet mürgiste ühenditega;

- 4) kasutada individuaalseid kaitsevahendeid;
- 5) mitte liialdada fungitsiidide kontsentratsioonidega (sageii on doosid kümne- või sajakordses ülehuulgas).

Rakendatakse peamiselt kahte desinfektsioonimeetodit. Massilise kahjustuse korral kasutatakse **fumigatsiooni**, st töötlemist gaasilises olekus fungitsiidiga. Selle meetodi eeliseks on, et korraga saab töödelda suurt hulka säilikuid ja töötlemine on lihtne. Miinuseks on aga see, et tuleb rangelt järgida ohutustehnika nõudeid ning tõenäoliselt osa hallitusseeni säilib. Üksikute eksemplaride seenkahjustuste korral on eelistatum **kontaktmeetod**. Ühel juhul immutatakse fungitsiidilahusega kahjustatud materjali — see on niiske kontaktmeetod. Teisel juhul niisutatakse fungitsiidilahusega filterpaberit, mis kuivatatakse ja asetatakse siis kahjustatud kohale. Seega on tegemist kontaktse desinfitseerimisega kuivmeetodil.

Raamatukogudes kasutatakse põhiliselt järgmisi fungitsiide: **fenool**, **pentakloorfenool**, **tümoool**, **formaldehüüd (40% lise vesilahusena formaliin)**, **naatriumfluoriid**, **monoklooramiin**, **nipagiin**, **katamiin AB jt**.

Fenooli ja formaldehüüdi ei maksaks raamatukogus kasutada, sest need ühendid lenduvad kergesti ning on inimesele mürgised. Mõlemad nimetatud fungitsiidid kuuluvad väga ohtlike mürkide hulka, mille lubatud piirkontsentratsioon õhus on 0,1—1 mg/m³. Ometi on formaldehüüdi senini raamatukogudes hallituse tõrjeks kõige enam kasutatud.

Pentakloorfenool laguneb kergesti valguse toimel ning võib reageerida mitme värvainega, muutes nende esialgset värvust. Samuti on tõestatud mitme seenerühma resistentsus fenooli ja selle derivaatide suhtes.

Tümooli kui fungitsiidi mõju on lühiajaline, pealegi reageerib tümoool värvainete, lakkide ja loomsete liimidega.

Naatriumfluoriidi, monoklooramiini ja nipagiini toime on küllaltki nõrk. Pealegi monoklooramiin pleegitab paberit.

Üha enam leiavad fungitsiididena kasutamist kvaternaarsed **lämmastikühendid**: **katamiin AB**, **kationaat** ja **kvartioliit**. Kõige paremaid tulemusi on andnud katamiin AB. Sellel ühendil on mikrosete eri liikide suhtes lai toimespekter, ta on vastupidav temperatuuri ja valguse toimele ning pidurdab paberi vananemist.

Fungitsiidide valikul tuleks enam tähelepanu pöörata uutele, inimese suhtes vähem toksilistele ühenditele.

MILLEST LÄHTUDA FUNGITSIIDIDE VALIKUL JA KASUTAMISEL

Fungitsiidi valikul peaks senisest rohkem arvestama mikrobioloogilisi lähteandmeid, sest:

- 1) eri seeneliigid on konkreetse fungitsiidi suhtes erineva tundlikkusega;

- 2) fungitsiidide mõju mikroseentele sõltub keskkonnatingimustest (pH, temperatuur, kasvusubstraadi koostis);
- 3) fungitsiidi toime hallitusseentele sõltub nende elutsükli faasist (spoorid/mütseel);
- 4) fungitsiidide efektiivne mõju mikroseentele ilmneb vaid teatud kindlatel kontsentratsioonidel, üle- ja aladoseerimine vähendab seda oluliselt.

Sobivate fungitsiidide väljaselgitamiseks ning efektiivsete toimekontsentratsioonide leidmiseks tuleb isoleerida materjali kahjustavad mikroseened. Siin kasutatakse mitut eri meetodit. Esiteks — proov võetakse materjalilt marlitamponiga pühkimise teel. Teiseks — kahjustatud kohast võetakse proov polüetüleenist kleepelindiga. Kolmandaks — kahjustatud materjalist eemaldatakse tükid koos seenemütseeliga. Kõiki neid meetodeid võib rakendada nii steriilsetes kui ka asteriilsetes tingimustes.

Proov kantakse steriilsele söötmele. Söötmena võib kasutada Czapek-Doxi tardsöödet (vt «Raamatukogu» nr 1, 1991, lk 65—68). Mikroseente eraldamise lihtsustamiseks ja uuritavate säilikute vigastamise vältimiseks on otstarbekas kasutada tempelkülvi meetodit: kahjustatud piirkonnast võetakse jäljend otse agarplaadile. Katse metoodika on järgmine.

Petri tassi põhja asetatakse marliriba, nii et see ulatub mõlemalt poolt üle tassi serva. Petri tassid pakitakse ja autoklaavitakse. Steriilne tardsööde valatakse eespool kirjeldatud viisil ettevalmistatud tassidesse ja lastakse tarduda. Eemaldatakse kaanega Petri tass asetatakse pinnale, kust soovitakse proovi võtta. Kui marliribasid sikutada, eraldub agarplaat tassi põhjast ja satub kontakti kahjustatud piirkonnaga. Seejärel eemaldatakse Petri tass koos agarplaadiga lehelt, kaetakse kaanega ning inkubeeritakse temperatuuril 30°C mõneks ööpäevaks. Puhaskultuuride eraldamiseks tehakse külvinõelaga ümberkülvid agarplaadil arenenud kolooniatest uutele söötmetele.

Eraldatud puhaskultuure (tavaliselt põhjustavad massilisi kahjustusi kaks-kolm liiki) võime kasutada lähtematerjalina fungitsiidide mõju hindamiseks. Selleks jaotame mikroseente põhisootme mitmesse võrdsesse ossa ja lisame igale osale fungitsiidi erinevas kontsentratsioonis, ühe variandi jätame kontrolliks, st ei lisa fungitsiidi. Saadud söötmevariantidele teeme puhaskultuurist sissekülvi ning inkubeerime termostaadis 3—7 ööpäeva. Mikroseente kasvu vedelkultuurides saab hinnata mütseeli eraldamise ja pärastise kaalumise, tardsöötmel aga kolooniate diameetri mõõtmisega. Enamasti tehakse paralleelkatsed kõigi olemasolevate fungitsiididega. Katse käigus selgitatakse välja efektiivseima toimega ühend ja selle optimaalne kasutuskontsentratsioon. Tunduvalt tõepärasema pildi fungitsiidide, mikroseente ja paberi omavahelistest toimetest annavad agarplaadile asetatud paberketastel läbiviidud katsed. Siin arvestatakse lisaks mikroseene ja fungitsiidi mõjule ka fungitsiidi ja paberi

omavahelist toimet. Katsetes tuleks kasutada kahjustatud paberiga identset või vähemalt analoogilise koostisega paberisorti. Katsete meetodika on järgmine: Petri tassidesse valatakse niiskust säilitava keskkonna steriilne nälgagar, st 2—3% kontsentratsiooniga vesiagar. Paberkettad diameetriga ca 30 mm immutatakse kindla kontsentratsiooniga fungitsiidilahustes, kuivatatakse ja asetatakse steriilselt Petri tassidesse agarplaadile. Kontrollina kasutatakse destilleeritud veega immutatud ja kuivatatud paberketast. Seejärel tehakse puhaskultuurist külvinõelaga spooride väljakülv paberketta tsentrisse. Tasse inkubeeritakse 30°C juures 3—4 nädalat, kusjuures mikroseene kasvu hinnatakse koloonia läbimõõdu mõõtmisega paberkettal. Katse puhul on oluline tagada kasvukeskkonna kõrge niiskusesisaldus, et vältida agarplaadi kuivamist. Selleks asetatakse Petri tassid eksikaatorisse, kuhu on valatud vett, või pannakse termos- taati veega vannid.

Kirjeldatud meetod võimaldab valida raamatukogus kasutatavatest fungitsiididest kõige efektiivsema, lähtudes nii mikroseente liigist kui kahjustatud substraadist. Samuti võimaldab antud meetod välja selgitada fungitsiidi optimaalse toimekontsentratsiooni, mis tagab pabermaterjali kaitse mikroseente eest.

Kirjandus

- Ch. Fellers et al. Ageing Degradation of Paper. Stockholm, 1989. P. 89—94.
J. P. Nyuksha. Biodeterioration and Biostability of Library Materials. Restaurator, 1980. Vol. 4, N 1. P. 71—77.
В. А. Ильичев, Б. В. Богаров и др. Биоповреждения. Москва, 1987. Стр. 296—322.
И. Г. Каневская. Биологическое повреждение промышленных материалов. Ленинград, 1984. Стр. 14—27, 36—63.
Методы экспериментальной микологии. Справочник. Киев, 1932. Стр. 106—110, 117—122.

TPedi raamatukogunduse ja bibliograafia eriala 1991. aastal lõpetanute diplomitööd

Koostanud PIRET TAMME

1. ABIRAM, MARIA-HELENA

Maakonnaleht «Järva Teataja» muutuv asjas / Juhendaja E. Uverskaja. — 98 lk. — Bibl lk 98 (7 nim).

Töös antakse ülevaade Järvamaa maakonnalehe «Järva Teataja» ajaloost ja sisust ning selle muutumisest 80ndatel aastatel. Teema paremaks avamiseks on koostatud 41 tabelit.

2. AINSAAR, MARIT

Eesti linnad vanemas saksakeelses teatmekirjanduses / Juhendaja M. Lott. — 174 lk. — Bibl lk 76 (6 nim).

Töö eesmärgiks on vanemate saksakeelsete teatmeteoste põhjal välja selgitada, missugune oli Eesti koht maailmas. Seda jälgitakse info mahukuse ja selle pideva muutumise ning täienemise põhjal aastatel 1719—1899.

3. ALLIKSON, ANGELA

1980.—1985. a raamatute trükitoodang ja selle kaubastamise probleeme / Juhendaja Ü. Papp. — 80 lk. — Bibl lk 80 (9 nim).

Antakse ülevaade raamatukultuurist, kirjastamisest ja trükiste realiseerimisest. Teadistatakse, kui palju kirjandust anti Eestis välja ajavahemikus 1980—1985. Töö on koostatud Eesti NSV trükitoodangu statistika aastaraamatute ja vabariikliku Raamatukaubastu müügil oleva ja müügilt lõppenud kirjanduse kartoteegi andmete põhjal.

4. JOHANSON, KERSTI

Eesti Vabariigis (1918—1940) ilmunud käsiraamatud / Juhendaja M. Kalvik. — 140 lk. — Bibl lk 124, 125 (16 nim).

Töös esitatakse Eesti Vabariigi ajal (aastatel 1918—1940) ilmunud käsiraamatute ja kalender-käsiraamatute võimalikult täielik bibliograafiline nimestik ning näidatakse nende paiknevust Eesti kolmes suuremas raamatukogus.

5. KIRT, SVEA

XVI ja XVII sajandi vasegravüürid ja nende restaureerimine / Juhendaja E. Valk-Falk. — 116 lk.

6. KORROL, ANU

Rahvusvahelised keskkonnakaitsealased organisatsioonid / Juhendaja Ü. Papp. — 62 lk. — Bibl lk 60, 61 (14 nim).

Uurimuses analüüsitakse mitmest aspektist rahvusvahelisi keskkonnakaitse-organisatsioone. Vaatluse all on 244 organisatsiooni. Välisperioodika koondkataloogi põhjal on ka kindlaks tehtud, kui palju leidub rahvusvaheliste keskkonnakaitse-organisatsioonide perioodilisi väljaandeid Eesti suuremates raamatukogudes.

7. KREUTZWALD, SIGNE

Eesti Vabariigis (1918—1940) ilmunud sõnaraamatud / Juhendaja M. Kalvik. — 127 lk. — Bibl lk 119—121 (36 nim).

Töös esitatakse Eesti Vabariigi perioodil ilmunud sõnaraamatute bibliograafiline nimestik ja näidatakse nende paiknevust Eesti kolmes suuremas raamatukogus. Diplomitöö peaks huvi pakkuma raamatuteadlastele, keeleteadlastele, keelehuvilistele jt.

8. KUIMET, KARIN

Teksti ja illustratsioonide mõistetavus eri vanuseastmetel / Juhendaja Ü. Papp. — 81 lk. — Bibl lk 67, 68 (21 nim).

Töö eesmärgiks on välja selgitada, kuidas mõistavad eri vanuses lapsed teksti ja illustratsiooni. Vaatluse all on ilukirjanduslikud tekstid ja neile loodud illustratsioonid.

9. LATTIK, KAIRE

17. sajandi pärgamentkõites konvoluudi «LE Mareschal de Luxembourg au lit de la mort» restaureerimine / Juhendajad E. Valk-Falk, T. Pukk. — 72 lk. — Bibl lk 69, 70 (21 nim).

Diplomitöös vaadeldakse 17. sajandi pärgamentkõidet ja selle restaureerimise probleeme. Töö praktilise osana restaureeriti 17. sajandi pärgamentkõites konvoluut «LE Mareschal de Luxembourg au lit de la mort». Restaureerimistöe kirjeldus võib olla eeskujuks analoogiliste, ulatuslike kahjustustega raamatute restaureerimisel.

10. LAURISTE, AIVE

Soome raamatukoguühingud / Juhendaja A. Lepik. — 103 lk. — Bibl lk 101—103 (39 nim).

Töös käsitletakse Soome raamatukogunduse ning kahe tähtsama kutseühingu — Soome Raamatukoguühingu ja Soome Teadusliku Raamatukoguühingu ajalugu ja tänapäeva, samuti raamatukoguühingute koostööd.

11. LEEDU, VIVIAN

Võõrkeelse keskkonnakaitse-alase perioodika analüüs /
Juhendaja T. Markus. — 77 lk. — Bibl lk 66, 67 (8 nim).

Uurimus annab ülevaate võõrkeelsetest keskkonnakaitse-alastest alg- ja vahendusdokumentidest. Põhjalikuma vaatluse alla on võetud profiilsete ajakirjade peegeldatus nii välismaa kui NL vahendusdokumentides.

12. LEHTMETS, LEA

Välismaa lastekirjandusalased publikatsioonid ajakirjas «Detskaja Literatura» aastatel 1966—1990 / Juhendaja A. Lepik. — 65 lk. — Bibl lk 48, 49 (11 nim).

Analüüsitakse välismaa lastekirjandust käsitlevaid publikatsioone ajakirjas «Detskaja Literatura». Esitatud materjale saab kasutada välismaa lastekirjandust puudutavate artiklite või sellekohaste konkreetsete andmete leidmiseks.

13. LUHT, SIRJE

R. Antik. «Eesti ajakirjandus 1766—1930». Lisaregistrid /
Juhendaja M. Lott. — 306 lk. — Bibl lk 304—306 (28 nim).

Diplomitööna on valminud abimaterjal lisaregistrite näol R. Antiku nimestikule «Eesti ajakirjandus 1766—1930». Koostatud on süstemaatiline, kronoloogiline ja kohanimede register. Neljas on valminud kaasannete, eriväljaannete ja lisade register.

14. LÕOKE, KAIE

Sõjamemuaar Eesti Vabariigis ja paguluses / Juhendaja N. Rohusaar. — 118 lk. — Bibl lk 67—71 (51 nim).

Diplomitöö eesmärgiks on tutvustada Eesti Vabariigis ja paguluses ilmunud sõjamemuaare, avada memuaarkirjanduse olemus ja anda ülevaade sellest kirjandusliigist. Töö käigus koostati sõjamemuaaride kodeeritud kartoteek.

15. LÕUK, JANA

Keskkonnakaitsealase informatsiooni genereerijad — teaduslikud uurimisasutused / Juhendaja Ü. Papp. — 57 lk.

16. MURUVEE, KATRIN

Maret Väljaotsa eluteest ja -tööst / Juhendaja A. Normak. — 83 lk. — Bibl lk 72—76 (51 nim).

Diplomitöös antakse bibliograafiline ülevaade raamatukoguteadlasest ja õppejõust Maret Väljaotsast, tema osast eesti raamatukogunduse teooria ja praktika edasiarendamisel. Tööle on lisatud M. Väljaotsa publikatsioonide loetelu ja M. Väljaotsa juhendatud lõpukursuse- ja diplomitööde nimestik.

17. OLT, ÜLLE

Raamatulevi bibkolektori kaudu / Juhendaja N. Rohusaar.
— 95 lk. — Bibl lk 68 (9 nim).

Töös käsitletakse endise NSVLi bibkolektorite süsteemi, avamaks bibkolektorite olemust ja funktsioone. Võrdluseks tutvustatakse raamatukogusid teenindavat asutust Soomes. Põhjalikumalt on analüüsitud Eesti Bibkolektori tegevust.

18. ORGJÕE, VIIU

Eesti Informatsiooni Instituudi tegevus aastatel 1968—1980
/ Juhendaja E. Rannap. — 61 lk. — Bibl lk 52, 53 (16 nim).

Antakse ülevaade EII tegevusest aastatel 1968—1980, EII loomise eesmärkidest ja tegevusvaldkondadest, struktuurist, töötajate arvust ja tegevuse finantseerimisest. Vaadeldakse ka EII tegevust infoteeninduse alal ning teadus- ja tehnikainformatsiooni süsteemi täiustamist.

19. PEEK, MARIANNE

Rahvaraamatukogude hooned Lääne, Valga ja Viljandi maakonnas / Juhendaja S. Roomets. — 46 lk. — Bibl lk 44 (12 nim).

Töös tutvustatakse kolme Eesti maakonna rahvaraamatukogude hoonete olukorda, võrreldes seda raamatukoguhoonete ehitamisega ajaloolises lõikes ja kaasaegsete projekteerimiseeskirjadega.

20. PEETS, SULVI

Eesti linnad vanemas saksakeelses teatmekirjanduses. Liivimaa / Juhendaja M. Lott. — 160 lk. — Bibl lk 74 (5 nim).

Uurimise eesmärgiks oli koguda ja analüüsida vanemas saksakeelses teatmekirjanduses avaldatud andmestikku Eesti alal paiknevate linnade kohta. Selgitatakse, kuidas operatiivselt ja täielikult jõudis informatsioon Eesti kohta saksa keelt kõnelevasse maailma. Diplomitöö on koostatud TA Teadusraamatukogu *Baltica*-osakonna saksakeelse teatmekirjanduse põhjal.

21. PIKKOJA, MAI

Raamatukogunduse ja bibliograafia erialal kaitstud diplomitööde märksõnaregister. 1980ndad aastad / Juhendaja M. Aasmets. — 124 lk.

22. PÄRN, MARIKA

Antiigi teemal lavastatud balletid «Estonias» / Juhendaja N. Rohusaar. — 128 lk. — Bibl lk 112—113 (19 nim).

Tutvustatakse lühidalt antiigimütoloogiat, vanaaja kirjandust ja tantsukunsti ning antakse ülevaade selleteemaliste ballettide lavastamisest «Estonias». Töö võib olla ajalooliseks ülevaateks «Estonia» balletitrupile ja tulevastele teatriajaloo uurijatele.

23. REBANE, LIIA

Renessanss — köide ja selle dekoor / Juhendaja E. Valk-Falk. — 138 lk. — Bibl lk 131—133 (44 nim).

Töö põhieesmärgiks on anda ülevaade renessanssköitest ja tähtsamatest köitjatest-kolleksionääridest Euroopas ja Eestis. Eesti köitjate ning köite puhul on vaatluse all peamiselt Tallinn. Uurimuse kirjutamisel on kasutatud Fr. Puksoo ja V. Milleri personaalnimestikke, samuti Hans Treumanni viiteid arhiivimaterjalidele.

24. REINOP, HELLE

Rahvaraamatukogude hooned Harju, Pärnu ja Lääne-Viru maakonnas / Juhendaja S. Roomets. — 61 lk. — Bibl lk 59 (8 nim).

Diplomitöös on uuritud võrdlevalt Eesti rahvaraamatukogude hoonete olukorda kolme maakonna andmete põhjal aastatel 1984 ja 1991. Tutvustatakse ka välismaa kogemust ja Põhjamaade seisukohti.

25. SAUL, MALL

Kooliraamatukogu osast haridusuuenduses: roll ja perspektiivid / Juhendaja A. Lepik. — 170 lk.

26. SEPPET, LI

Eesti Põllumajanduse Akadeemia põllumajandustrükised aastatel 1981—1985 / Juhendaja T. Markus. — 200 lk. — Bibl lk 200 (6 nim).

Antakse ülevaade EPA kirjastustegevusest, kirjastus- ja trükiosakonna ülesannetest ning probleemidest. Töö käigus valmis kronoloogiline nimestik «EPA teaduslike tööde kogumik» koos nimeregistriga, mis peaks olema abiks EPA raamatukogu lugejatele.

27. SIIMPOEG, JULI-ANN

Andmepanga loomine Helsinki Komisjoni dokumentidele / Juhendaja E. Portsmuth. — 102 lk.

28. SIROTKINA, HELI

Eesti TA Raamatukogus 1979.—1980. a korraldatud uudiskirjanduse näituste kasutamise järeluuring / Juhendaja K. Veskimägi. — 86 lk. — Bibl lk 86 (5 nim).

Töös tehakse mõningaid ettepanekuid, kuidas vähendada koormust TA raamatuhoidlates. Selleks on analüüsitud uudiskirjanduse näitusi.

29. TAMM, PIRET

Hans Jürman — eesti raamatukoguteadlane / Juhendaja M. Aasmets. — 149 lk.

30. TAMMEVÄLI, ANU

17.—19. sajandi Soome ja Norra trükiseid Teaduste Akadeemia Raamatukogus / Juhendaja T. Tammiksalu. — 110 lk. — Bibl lk 107, 108 (12 nim).

Diplomitöös uuritakse 17.—19. sajandil Soomes ja Norras väljaantud raamatute leidumust TARI *Baltica*-osakonnas. See kirjandusnimestik võiks pakkuda huvi ajaloolastele, keeleteadlastele jt.

31. TARVAS, AVE

Eesti köitetööstus 1920.—1930. aastatel / Juhendaja E. Kenkmaa. — 109 lk.

32. TUURMAA, ANNIKI

Liigitussüsteemid Eesti Vabariigi raamatukogudes / Juhendaja M. Aasmets. — 156 lk. — Bibl lk 134—139 (65 nim).

Töös vaadeldakse Eesti Vabariigi olulisemate avalike ja teadusraamatukogude tekkimist, arengulugu ja kasutusel olnud kataloogitüüpe.

33. ULJAS, ENE-LY

Kunstiteemaatika peegeldumine ajakirjas «Mana» / Juhendaja N. Rohusaar. — 133 lk. — Bibl lk 83—87 (78 nim).

Uurimuses antakse ülevaade eesti kunstist ajakirjas «Mana», mille ilmumisaastateks on 1957—1988. Teadaolevalt on see esimene «Manat» käsitlev uurimus üldse.

34. UUEMÕIS, KULLI

17.—19. sajandi Rootsi ja Taani trükiseid Teaduste Akadeemia Raamatukogus / Juhendaja T. Tammiksalu. — 167 lk. — Bibl lk 162, 163 (19 nim).

Uurimuse eesmärgiks on selgitada, kui palju ja milliseid Rootsis ja Taanis väljaantud raamatuid leidub Eesti Teaduste Akadeemia Raamatukogu *Baltica*-osakonnas. Andmebaasi kogumisel oli aluseks nimetatud osakonna süstemaatiline kataloog. Töö võib abiks olla vana raamatu uurijale, raamatuteadlasele jt.

35. UUS, SIIRI

Alternatiivajakirjandus Eestis 1988—1990 / Juhendaja Ü. Papp. — 82 lk. — Bibl lk 48 (11 nim).

Töö pakub mõningast ülevaadet aastail 1988—1990 ilmunud uutest väljaannetest. Eraldi vaadeldakse seltside, liitude, ühingute ja klubide lehti.

36. VENTSEL, VILJA

Paberi restaureerimine valamismeetodil / Juhendaja
R. Sonn. — 67 lk. — Bibl lk 56, 57 (19 nim).

Töös antakse ülevaade kaltsupaberi valmistamise ajaloost, puitselluloospaberist. Kirjeldatakse mitmesugust tüüpi valamisaparaate ja tutvustatakse lähemalt valamismeetodit. Kirjeldatakse «*Patrologiae graeca*» LXI köite restaureerimist valamismeetodil.

37. VESKUS, MEELI

Aruküla raamatukogu ajalugu / Juhendaja Ü. Papp. —
86 lk.

38. VÄLLIK, KOIDU

Ajakiri «Tulimuld» 1950—1977. Kunstiteema / Juhendaja
N. Rohusaar. — 97 lk. — Bibl lk 92, 93 (29 nim).

Diplomitöös antakse põgus ülevaade Rootsist Lundis ilmuvast eesti kirjanduse ja kultuuri ajakirjast «Tulimuld». Põhjalikumalt käsitletakse ajavahemikus 1950—1977 avaldatud kunstiteemalisi artikleid ja reproduktsioone, mille analüüs on antud tekstina ja nimestikena.

TEADAANNE

19.—20. mail 1993. a toimub Tallinnas VI eesti raamatukoguhoidjate kongress teemal «Raamatukoguhoidja ja lugeja muutuvast Eestis». Tahame sinna kutsuda eesti raamatukogutöötajaid kodu- ja välismaalt ning kõikide organisatsioonide esindajaid, kes meie raamatukogudele on raamatuid annetanud.

Soovime, et keegi väliseestlastest ei jääks kõrvale ja saaks kutse õige-

aegselt kätte. Palume anda ERÜ büroole võimalikult kiiresti teada kõigist, kes tahavad kongressile tulla (nimi, aadress, töökoht).

Palume endast teada anda ka neil, kes soovivad esineda ettekandega.

Meie aadress on:

EE0106 Tallinn, Tõnismägi 2

РЕЗЮМЕ

○ При участии сотен эстонских библиотекарей созрел **Закон Эстонской Республики о народных библиотеках**. Закон защищает библиотеки от самовольного закрытия, угрожающего библиотекам в настоящее время хозяйственного кризиса. По закону сельская местность должна иметь библиотеку на 500 жителей и большие города на 15 000 жителей. В двуязычных окрестностях поровну учитываются интересы и потребности обеих язычных групп. Пользование литературой и аудиовизуальными инфоносителями бесплатное. Спецслужбы (копирование, звукозапись, пользование инфосистемами, перевод) могут быть платными. Владелец массовой библиотеки (государство, муниципалитет, частное лицо) обязан создать совет массовой библиотеки, который рассматривает бюджет и план работы библиотеки. Расходы на приобретение литературы и реализацию государственных программ оплачиваются из государственного бюджета. Зарплата работников, нужные помещения и обстановка библиотеки гарантируются владельцем. Работу массовой библиотеки проверяет местное самоуправление. Надзор за деятельностью библиотек осуществляет Министерство культуры. Закон вступил в силу с 4 мая.

○ Доцент **Эви Раннап** пишет о инфокризисе в Эстонии. Инфокризис выражается в недостатке информации, не в ее избытке. Как в других бывших странах социализма, так и в Эстонии система инфоучреждений создавалась отдельно от библиотек. Это была государственная централизованная система. Библиотеки остались в стороне, и им было выделено государством гораздо меньше денег. На сегодня такая инфосистема разрушилась. Основная тяжесть информирования падает на библиотеки. Но в библиотеках отсутствуют современные инфоресурсы и возможности приобретать и использовать инфоресурсы внешнего мира. Также у нас отсутствуют нужная информационная среда и нужные базы данных. Хотя в Эстонии существуют учреждения, занимающиеся сбором, приобретением, обработкой и хранением информации (библиотеки, архивы, музеи, инфоучреждения), мы не можем говорить о современной инфраструктуре, так как в этих центрах не хватает современной инфотехники, отсутствует система телекоммуникации для оперативной передачи информации, не хватает специалистов, владеющих инфотехнологией. Отсутствует организационная система, которая соединяла бы разные центры и положила бы основу дальнейшему сотрудничеству. Из-за отсутствия сети телекоммуникации нет возможности включаться в международные инфосети и пользоваться банками данных.

Конечно, государственная инфополитика не образуется сама собой, а под влиянием групп, заинтересованных в поиске путей для выхода из кризиса. Такими группами давления в Эстонии являются научные работники, научные и профессиональные общества, творческие союзы.

○ В течение полугода в Таллине выступала с лекциями и советами для организации работы библиотек профессор университета Род Айленд (США) **Лезна Сийтонен**. Л. Сийтонен полагает, что эстонские специалисты имеют хорошие теоретические знания о базах данных и оборудовании, но не хватает практического опыта, знаний для планирования и создания автоматизированных систем. Инфоработники должны увидеть автоматизированные системы в действии. Создание связей эстонских библиотекарей с их зарубежными коллегами было одной из целей пребывания Л. Сийтонен в Эстонии.

○ К международному дню детской книги, ко дню рождения сказочника Х. К. Андерсена в каждом году выдаются премии лучшему писателю и иллюстратору детской книги. Первый раз по инициативе Детской библиотеки Эстонии такие же премии выдавались и у нас. По словам директрисы библиотеки **Анне Ранде** таким образом хотели обратить больше внимания на детскую литературу. Сами дети выбрали лучшего писателя и иллюстратора. Лучшим писателем был признан **Вольдемар Миллер**, лучшим художником **Пирет Нийвепуу**.

SUMMARY

⊙ With the help of hundreds of Estonian librarians the **Law of the Public Library** of the Republic of Estonia has been drawn up. This Law protects libraries from arbitrary closing that has been endangering our libraries during the present economical difficulties. According to the Law there must be at least one public library in the countryside per 500 inhabitants and one public library in great towns per 15 000 inhabitants. In regions where two languages are spoken the needs of both population groups are taken into account. The use of literature and audiovisual information carriers is free of charge. Special services (photocopying, audio-recording, use of information systems, translating) could be offered for charge. The owner of the public library (state, municipality, private person) are obliged to form the board of the public library who goes through the budget and working plan of the library. The state budget covers the acquisition of books and the expenses connected with state programmes. The owner must guarantee salaries for the staff, the necessary working rooms and the equipment. The work of public libraries is inspected by local municipalities and supervised by the Ministry of Culture. The Law came into force on 4th of May.

⊙ Docent **Evi Rannap** writes about information crisis in Estonia. Here the crisis is characterized by the lack of information, not the abundance of it. The system of informational institutions was established separately from libraries in Estonia as in other former socialist countries. It was a centralized state system. Libraries were neglected and got considerably less money from the state budget. By now the hitherto existing information system has disintegrated. So libraries are going to be the main sources of information for the society. However, libraries lack up-to-date resources as well as possibilities to obtain and use information from the rest of the world. We also lack the necessary information environment and databases. Although Estonia has institutions who gather, acquire, process and preserve information (libraries, archives, museums, informational institutions), we cannot speak about an up-to-date infrastructure as these centres lack sufficient amount of modern equipment, telecommunication system for quick information transmittal, enough specialists in information technology. There is no organizational system that would connect different centres and determine the basis of co-operation. Therefore it is not possible to be linked into international information networks and to use databases.

State information policy is naturally not developing by itself, but is influenced by groups interested in it who are trying to find a way out of the crisis. In Estonia these groups are scientists, scientific and professional societies, professional unions.

⊙ Professor **Leena Siitonen** from Rhode Island University spent six months in Tallinn giving lectures and advice concerning work organization in Estonian libraries. Leena Siitonen thinks that Estonian specialists have good theoretical knowledge of hardware and software, but in addition to that they would need experience and practical skills in planning and creating automated systems. Information specialists should see automated systems in the process of working. One of professor Siitonen's aims in Estonia was to promote contacts between librarians in Estonia and abroad.

⊙ Every year on the international day of children's books, which is also H. Ch. Andersen's birthday, prizes for the world's best book illustrator and best writer of children's books are given out. For the first time in Estonia, on the initiative of the Estonian Children's Library our best writer and illustrator got a prize — a small sculpture of Nukitsamees reading (Nukitsamees is a well-known figure from Oskar Luts' children's books). According to Anne Rande, director of the Estonian Children's Library, the aim of the prizes was to draw attention to children's literature that has been rather neglected here during recent years.

Children themselves chose the best writer — **Voldemar Miller**, and the best illustrator — **Piret Niinepuu**.

SISUKORD

Rahvaraamatukogu seadus vastu võetud	Ivi Tingle	3
Eesti Vabariigi rahvaraamatukogu seadus		4
Trükiste sundeksemplaride saatmise ajutine kord		8
Maanimene ja raamatukogu	Heli Priimets	11
Kuidas ennast vajalikuks teha	Voldemar Miller	13
Vabast infovahetusest	Leena Siitonen, Alle Möldre	17
Infokriisist Eestis	Evi Rannap	21
IFLA eile, täna, homme		24
Retrospektiivse analüütilise rahvusbibliograafia olevikust ja pisut ka tulevikust	Anne Ainz	28
Tunnetada headuse väärtust	Voldemar Miller, Ene Riet	36
Jüri Parijõgi — 100	Villem Raam	39
Arvid Järnefelti looming Eestis	Mall Reinold	42
Torontos asutati raamatukoguhoidjate koondis		47
Fungitsiigidid hallituse tõrjes	Kurmo Konsa, Urmas Kokassaar	49
TPedI raamatukogunduse ja bibliograafia eriala 1991. a lõpetanute diplomitööd	Piret Tamme	53
Teadaanne		59
Резюме		60
Summary		61

ОГЛАВЛЕНИЕ

Закон о народных библиотеках принят	Иви Тингре	3
Закон Эстонской Республики о народных библиотеках		4
О временном порядке рассылки обязательных экземпляров произведений печати		8
Сельский житель и библиотека	Хели Прийметс	11
Как стать нужным	Вольдемар Миллер	13
О свободном инфообщении	Лезна Сийтонец, Айле Мёлдре	17
Об инфокризисе в Эстонии	Эви Раннап	21
ИФЛА вчера, сегодня, завтра		24
О настоящем, а также будущем ретроспективной аналитической национальной библиографии	Авие Айнтс	28
Познавать ценность доброты	Вольдемар Миллер, Эне Риэт	36
Юрий Парийьги — 100	Еиллем Раам	39
Творчество Арвида Ярнефельта в Эстонии	Малл Рейнольд	42
В Торонто создано объединение библиотекарей		47
Фунгициды против плесени	Курмо Коиса, Урмас Кохассаар	49
Дипломные работы выпускников Таллиннского педагогического института по специальности библиотечного дела и библиографии 1991 г.	Пирет Тамме	53
Сообщение		59
Резюме		60
Summary		61

TABLE OF CONTENTS

SIHTAQAATO

The Law of the Public Library Has Been Passed	Ivi Tingre	3
The Law of the Public Library of the Republic of Estonia		4
The Temporary Order of Sending Deposit Copies		8
Countrypeople and Libraries	Heli Primets	11
How to Make Yourself Necessary	Voldemar Miller	13
Free Information Exchange	Leena Siitonen, Aile Möldre	17
Information Crisis in Estonia	Evi Rannap	21
IFLA Yesterday, Today, Tomorrow		24
Retrospective Analytical National Bibliography — Its Present Day and Future	Anne Ainz	28
To Feel the Value of Kindness	Voldemar Miller, Ene Riet	36
Jüri Parijõgi — 100	Villem Raam	39
The Work of Arvid Järnefelt in Estonia	Mall Reinold	42
The Association of Librarians Was Founded in Toronto		47
Fungicides in Mildew Control	Kurmo Konsa, Urmas Kokassaar	49
Diploma Papers of Librarianship and Bibliography Department's Graduates of the Tallinn Teachers' Training Institute in 1991	Piret Tamme	53
Information		59
Резюме		60
Summary		61

Trükkida antud 17.06.1992. Paber 70×103/16. Trükipõõgnaid 4. Arvestuspõõgnaid 5,60.
Tellimuse nr. 466. Trükiarv 1300.

Eesti Raamatukoguhoidjate Ühing. Tallinn, Tõnismägi 2.

Eesti Rahvusraamatukogu. Tallinn, Tõnismägi 2.

Eesti Vabariigi Riigikantselei Trükikoda, Tallinn, Lossi plats 1a.

EX LIBRIS
A. M. de MOTA MURAYDA